DE VOORHISTORISCHE MENSCH

DOOR

JORIS BOLLEN

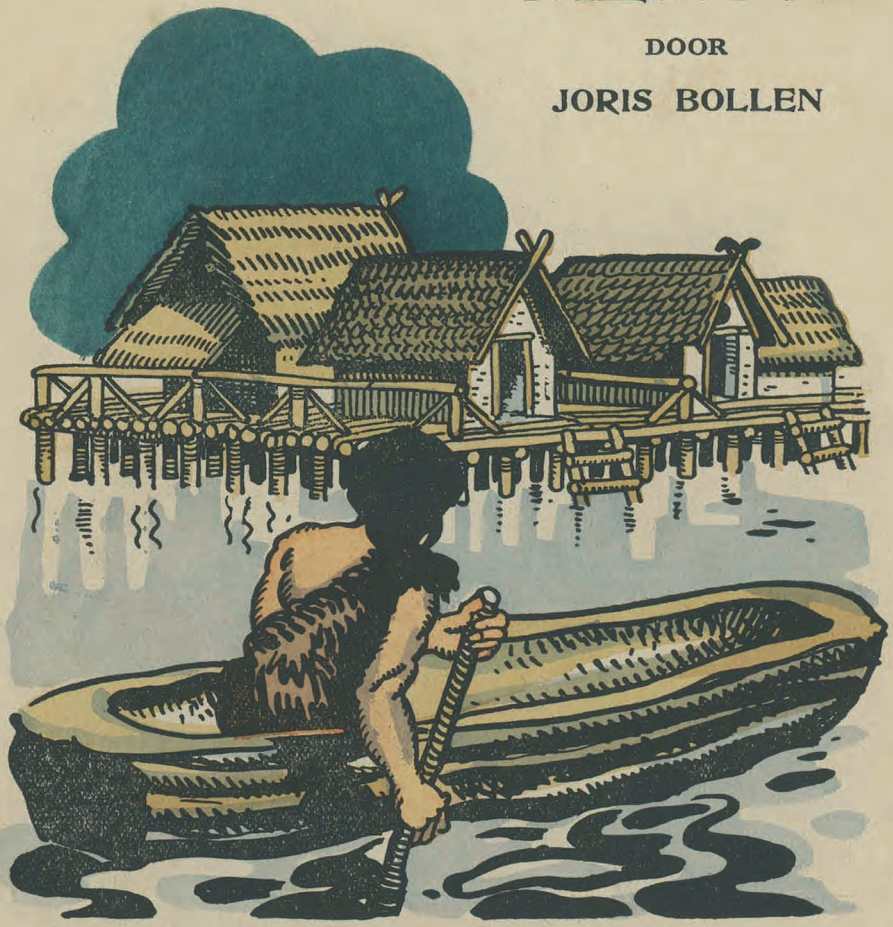

« DE SIKKEL », KRUISHOFSTRAAT, 223, ANTWERPEN

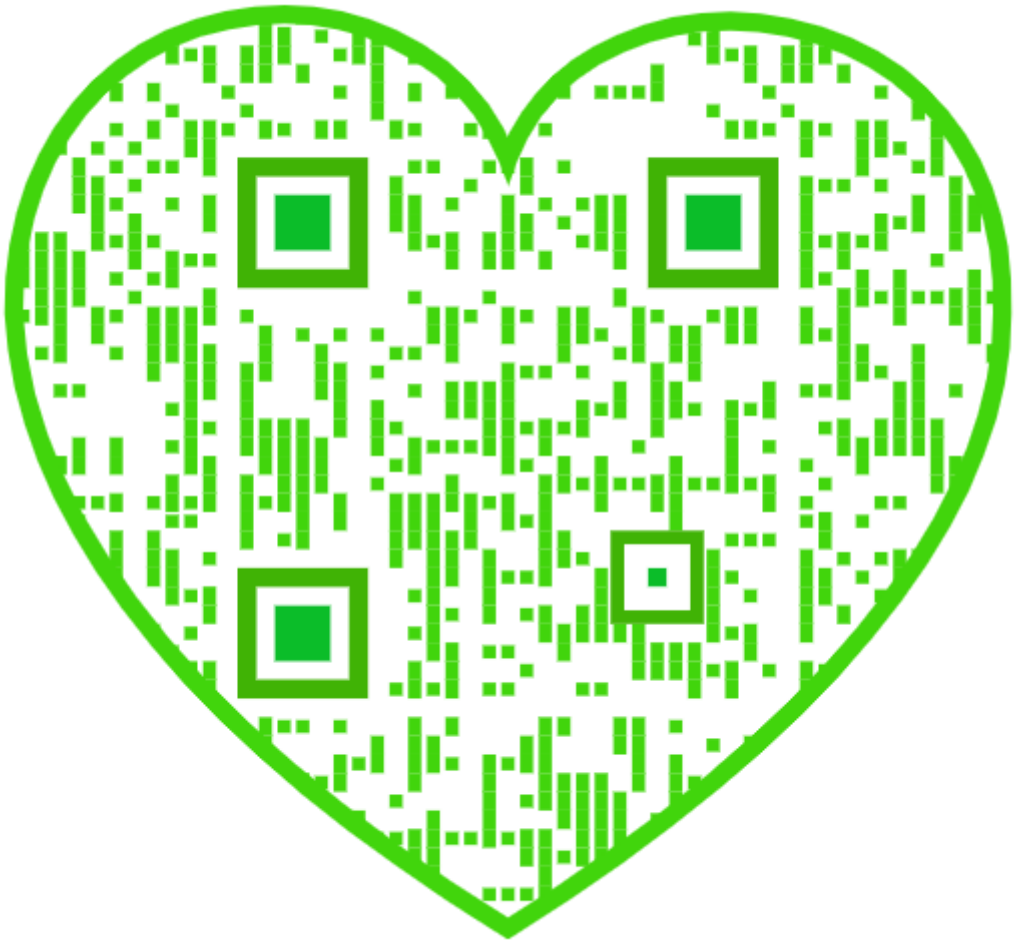

EEN VERHAAL VOOR KINDEREN

DE VOORHISTORISCHE MENSCH

DOOR

JORIS BOLLEN

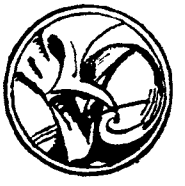

« DE SIKKEL », KRUISHOFSTRAAT 223, ANTWERPEN

DRUK. G. MICHIELS, TONGEREN.

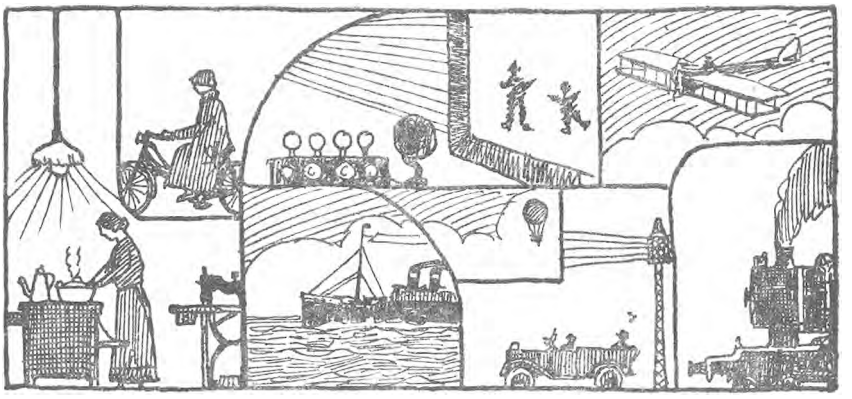

1. NU EN VROEGER.

Om ergens naar toe te gaan moeten wij niet altijd te voet gaan. Wij kunnen rijden op een fiets, of in een auto, of in een tram. De trein brengt ons in weinig tijd van de eene stad naar de andere. Er zijn menschen die naar verre landen reizen in een vliegtuig, of de zee oversteken op een van die groote stoombooten, waar alles zoo netjes is ingericht, dat wij ze terecht drijvende kasteelen mogen noemen.

Maar wij gaan niet op reis, we blijven thuis. Het is er zoo prettig ! Moeder maakt vuur in een schoone kachel en bereidt het eten in potten van allerlei soort en grootte, terwijl wij ons vermaken met ballen, poppen, bouwdoozen, treintjes en bootjes. 's Avonds als vader thuis is, brandt de lamp en we luisteren naar onze grootere zuster die piano speelt.

Moeten we uitgaan en een straatje ver loopen, dan kleeden we ons zoodanig dat we niet nat worden al regent het fel, of dat we geen kou hebben al is de Vriezeman daar !

Ieder van u heeft voorzeker al naar een fonograaf of een radio staan luisteren. Iedereen heeft in een kinema de ventjes zien loopen en dansen op het witte doek.

En wie heeft er nog nooit moeder met de naaimachine zien werken ! Maar wie heeft er al eens groote machines in een fabriek gezien? Bijna alles wat wij hebben wordt met die machines gemaakt : dit papier, uw pen, een naald, een... een..., ik kan het al niet noemen !

Denkt gij dat de menschen dit alles vroeger ook hadden, of konden maken? Waren er vroeger zulke schoone huizen? Waren er straten? Reden er auto's? Vaarden er stoombooten? Vlogen er vliegtuigen door de lucht?

2. DE EERSTE MENSCH.

Al wat wij nu hebben, bestond vroeger niet.

Duizenden en duizenden jaren geleden leefde er een mensch en die had geen huis, geen brood, geen vuur, geen kleeren. Steden, straten, huizen waren er niet. Niets dan uitgestrekte, donkere wouden. Daar stonden hooge, dikke boomen. Maar daar waren ook sterke, wilde dieren, en als deze den mensch ontmoetten, sprongen zij er op los en verscheurden hem !

Denk maar niet dat de eerste mensch er uit zag zooals iemand van ons. Zijn huid was donkerbruin gekleurd en zijn heele lichaam was met lang haar bedekt. Zijn voorhoofd was laag en zijn mond en kin staken leelijk vooruit. Hij kroop veelal op handen en voeten, hing soms te slingeren aan een afhangenden boomtak of klauterde er langs omhoog. Hij kon ook niet spreken, enkel kon hij eenige geluiden of klanken laten hooren, waardoor hij waarschijnlijk wilde zeggen : « Pas op, een beer ! Ga weg ! 'k Heb honger ! Geef me een stuk van dat vleesch ! »

3. VREES.

Er kroop eens een mensch tusschen hoog gras in een bosch rond. Hij keek gedurig om zich heen en *spitste* zijn ooren. Opeens hoorde hij gebrul. Hij vluchtte weg. Toen hoorde hij weer gebrul, dichter bij. Als een aap zoo rap klom hij in een boom. Hij slingerde zich van den eenen tak op den anderen. Zoo geraakte hij hoog in den boom. Hij bleef daar zitten tot het gebrul weg was. Dan kwam hij weer naar beneden en kroop verder voort over den grond.

4. IN DE BOOMEN.

Als 't donker was, zaten al de menschen in de boomen. Zij verscholen zich onder takken en blaren en sliepen dan in. Maar zij sliepen nooit in dezelfde boomen, want als 't licht werd, kropen ze verder. Ze kropen niet altijd over den grond, maar soms over de takken van den eenen boom op den anderen, zonder op den grond te komen.

Maar waar zij ook gingen, zij bleven steeds dicht bij het water.

Eens kwamen zij aan boomen waar weer andere menschen zaten. Toen gingen ze niet verder en bleven een tijd lang in dezelfde boomen slapen.

Nu zochten zij naar de beste plaatsen om te liggen en vonden die op breede takken dicht bij den stam. Zij trokken takken bijeen en maakten een soort nest, waarin ze sliepen. Dat was nu het bed der eerste menschen.

5. GROOTE WILDE DIEREN.

Er was ook een groote jongen, zoo groot als u. Hij kon goed klimmen en langs de takken der boomen kruipen. Dat had hij van zijn vader en zijn moeder geleerd. Hij deed den ganschen dag niets dan klauteren en kwam maar enkel bij zijn moeder als deze « woe-oe » riep. Dat was misschien zijn naam. Als hij woe-oe hoorde, wist hij dat zijn moeder 't een of 't ander stuk vleesch voor hem had.

Hij was er het meest op uit om groote beesten te kunnen zien. Toen leefden er zulke vreemde wilde dieren ! Een van die beesten geleek op een olifant, het had ook een tromp en twee slagtanden, maar het was veel grooter. En er waren ook beren, maar ook wel tweemaal zoo groot en sterk als

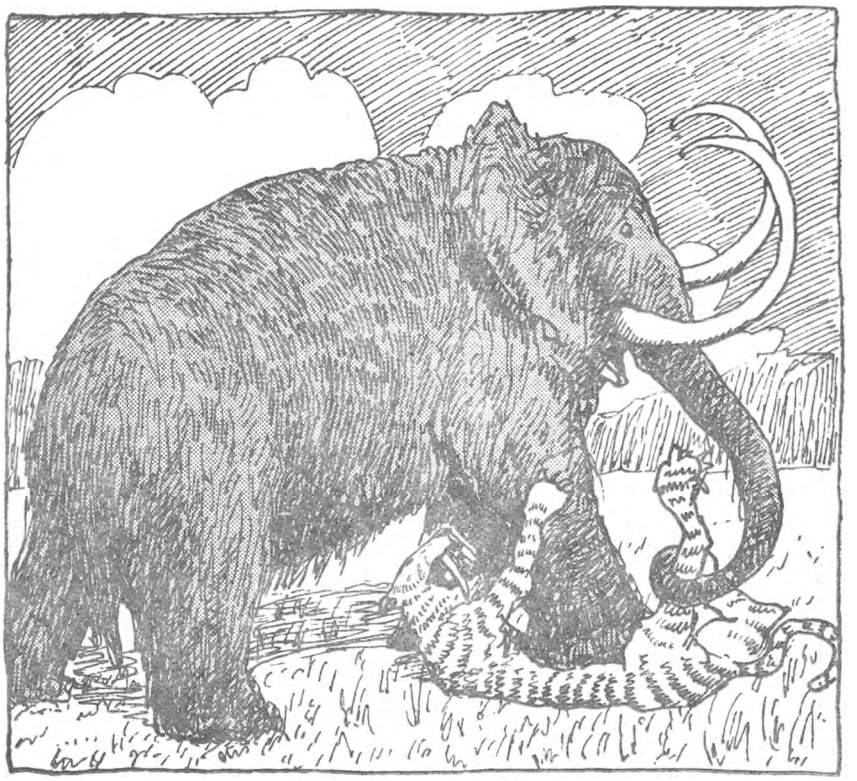

de beren die ge ziet in den dierentuin of in een cirkus. En tijgers? Ja, maar met twee tanden zoo scherp als sabels. Ze zijn er nu niet meer, al die groote, rare, wilde zwijnen, hyena's en nog zoo vele andere.

Maar toen liepen ze rond in het woud, of langs het water, of tusschen de rotsen en in de bergen. Zij leefden als hun kozijntjes van nu, die zich verstoppen als het licht is en rondloopen in den nacht. En de grootste wilde dieren van toen deden als onze wilde dieren, zij aten de kleinere op.

Dat ging toen ook niet gemakkelijk en voor de eene baas waren over de andere, moesten zij vreeselijk vechten.

6. HET EERSTE WAPEN.

Eens vloog er een roofvogel op Woe-oe's vader af. Deze brak een stuk van een tak en sloeg er op los. De vogel vloog weg. Nu zocht Woe-oe's vader naar stokken. Hij vond er vele, korte, lange, dikke, dunne, sommige met dikke knoesten, andere met scherpe punten. Hij nam er een mee naar den boom. Het was een knots naar zijn hand, langs een kant smal, langs den anderen kant een dikke knoest met punten. Dat was zijn eerste wapen. Kwam er weer een roover op Woe-oe's vader af, dan zou hij zich met zijn wapen flink verdedigen !

Toen hij eens aan 't water stond en wilde drinken, stond er opeens een groote beer achter hem. Het zware dier was stil nader gekomen en viel Woe-oe's vader aan. Maar deze sloeg met den knots. Het dier bleef een oogenblik verwonderd staan en wip !... Woe-oe's vader kroop ras tusschen het gras weg en klom in een boom.

De knots diende nog voor wat anders. Woe-oe's vader speurde het hol van kleine dieren op. Wipte het dier uit het hol, dan sloeg hij het neer met den knots. Zoo ving hij eens een wild zwijntje.

7. ETEN EN DRINKEN.

Woe-oe had van zijn moeder geleerd, hoe hij eten moest zoeken. Dat was niet moeilijk ; hij kroop tusschen de takken en at wilde appels, wilde peren, wilde kersen en plukte noten. Kon hij deze niet kraken, dan wierp hij ze weg. Hij kwam op den grond om tusschen struiken naar wilde bessen te zoeken, roode en zwarte. Maar wortels van zekere planten lustte hij ook. Vond hij een vogelnest, dan haalde hij de eieren en de jonge vogels er uit.

Voor groote dieren was hij erg bang. Maar voor kleine niet. Zoo ving hij soms slakken, kikkers, slangetjes, ratten ; ook wilde bijen, larven van insecten en rupsen.

Wilde hij zijn dorst lesschen, dan dronk hij water uit de holte van zijn hand, maar als hij grooten dorst had, legde hij zich plat aan den waterkant en slurpte het frissche nat binnen zooals nu vele dieren het nog doen.

8. DE EERSTE KLEEDING.

In dien tijd hielden de menschen geen aanteekening van dagen, maanden of jaren en dachten al evenmin aan den dag van morgen. Werd het licht, dan gingen zij op zoek naar voedsel ; werd het donker, dan keerden zij weer naar hun boom en sliepen in.

Als ze kou kregen, kropen ze ergens weg uit den wind om warmte te zoeken. Woe-oe vond stukken boomschors, bracht ze bij den boom en legde ze 's nachts over zijn rug. Later vond Woe-oe's moeder wat beters. Als vader een dier gevangen had, moest hij eerst de huid afstroopen alvorens het vleesch te kunnen opeten. Die huiden hing moeder te

drogen aan takken. Dan sliepen zij er op en er onder. Zij bonden ze ook om hun lijf.

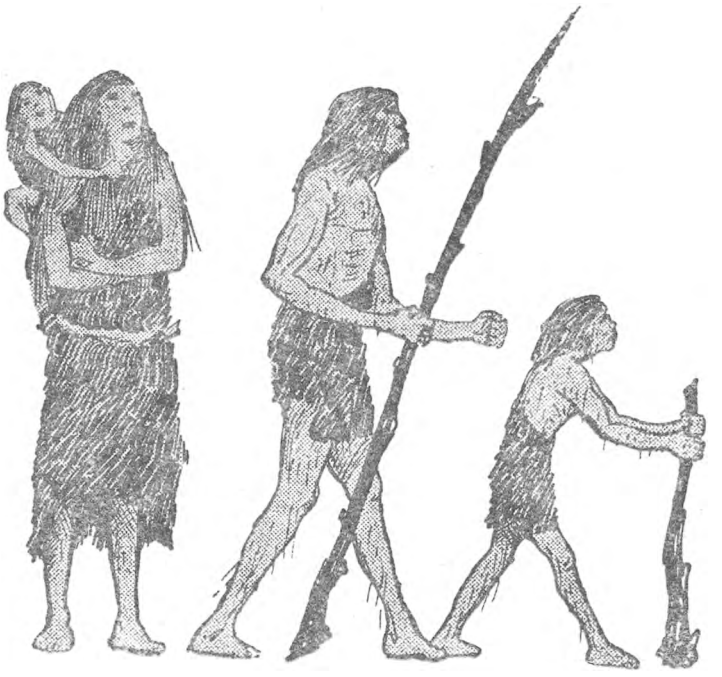

Eens had Woe-oe's vader een diepen put gemaakt met zijn handen. Dit had lang geduurd en toen hij klaar was, legde hij over de opening dunne takjes en bladeren. Hij kroop weg, lag op de loer en na lang wachten liep er een beer over en viel in den put. Woe-oe's vader doodde het dier met zijn knotsen.

Het groote berenvel werd aan een tak te drogen gehangen, waarna Woe-oe's moeder er een groot kleed van maakte. Het was een prachtig stuk voor de menschen van dien tijd !

9. DE BOSCHBRAND.

Eens was Woe-oe in het groote bosch op zoek naar stokken. Plots werd het erg donker ! Een groote wolk schoof voor de zon. Het begon te regenen. Het waaide fel, de takken kraakten. Flits ! een vuurslang verlichtte het woud. Roem, boem ! Een zwaar gedonder bulderde los. De menschen waren zeer bevreesd, want zij wisten niet wat het was. De kinderen kropen bij moeder en bedekten hun oogen om er niets van te zien. Zoo bevreesd werden zij, dat ze uit den boom wegvluchtten en zich op den grond onder boomschors en vellen gingen verstoppen. Daar bleven zij stil zitten wachten. Het duurde lang, de wind blies maar altijd voort, de vuurslang kwam telkens en telkens weer, de donder bulderde altijd opnieuw. Stilaan hield de regen op en het onweer dreef over. Zij hoorden niets meer. De vader kroop het eerst recht en zocht nu groote takken bijeen ; daarop zouden zij rusten, want de grond was doornat.

Lang duurde hun slaap echter niet. Daar hoorden zij een gehuil. Waren het wilde dieren? Neen, menschen. Woe-oe's vader en zijn vrouw en zijn zoon kropen in een boom en zagen andere menschen wegloopen. Ginder ver brandde het woud ! Zij wilden zien en liepen er naartoe. De vlammen sloegen hooger op dan de boomen. Zij hoorden gekraak en zagen boomen vallen. Toen ze dichtbij gekomen waren, plofte een boom neer dicht bij hen. Met luide kreten vluchtten de menschen weg. Zij dachten dat het vuur hen wou grijpen. Ver-af bleven zij toezien. Het duurde vele dagen en zij durfden niet slapen, immer bevreesd voor het roode beest in 't woud. Stilaan doofde het vuur uit. In plaats van reusachtige boomen, zagen

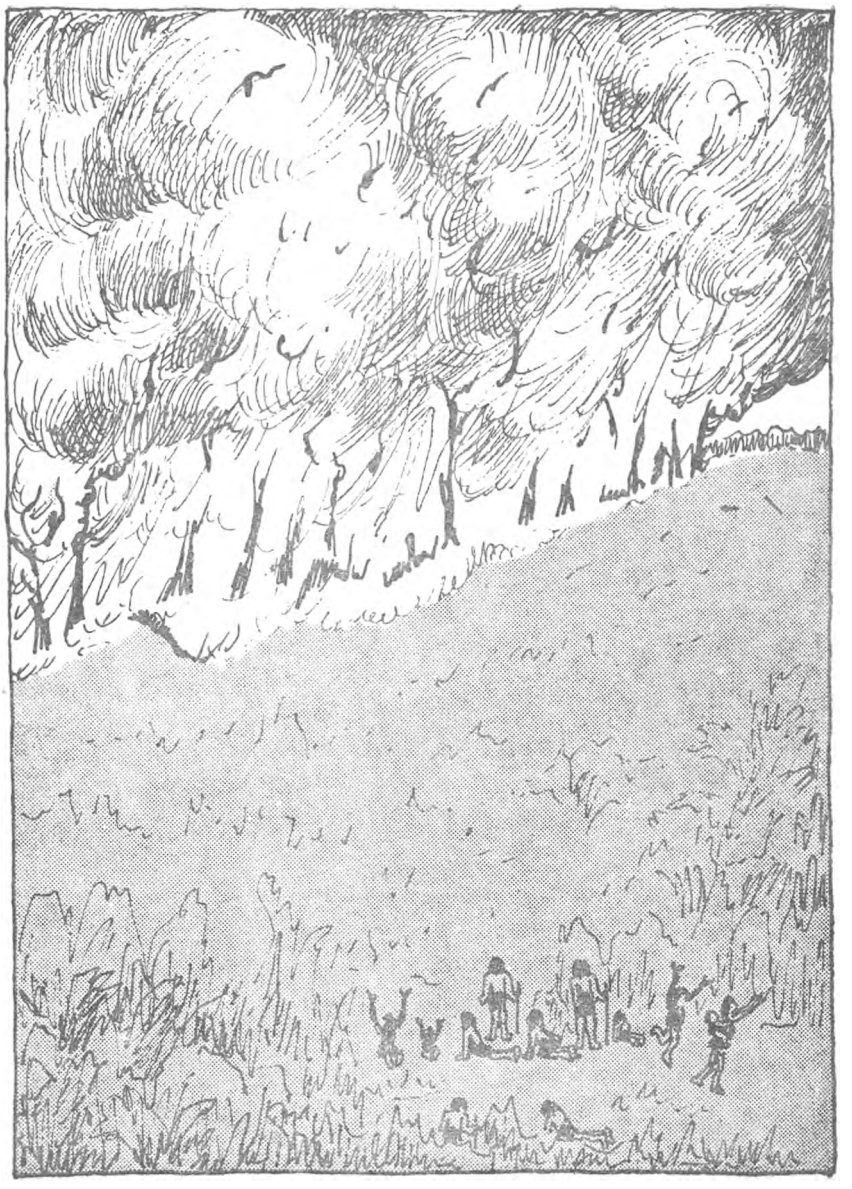

zij nu een zwarte poel met hier en daar nog vlammen en rook.

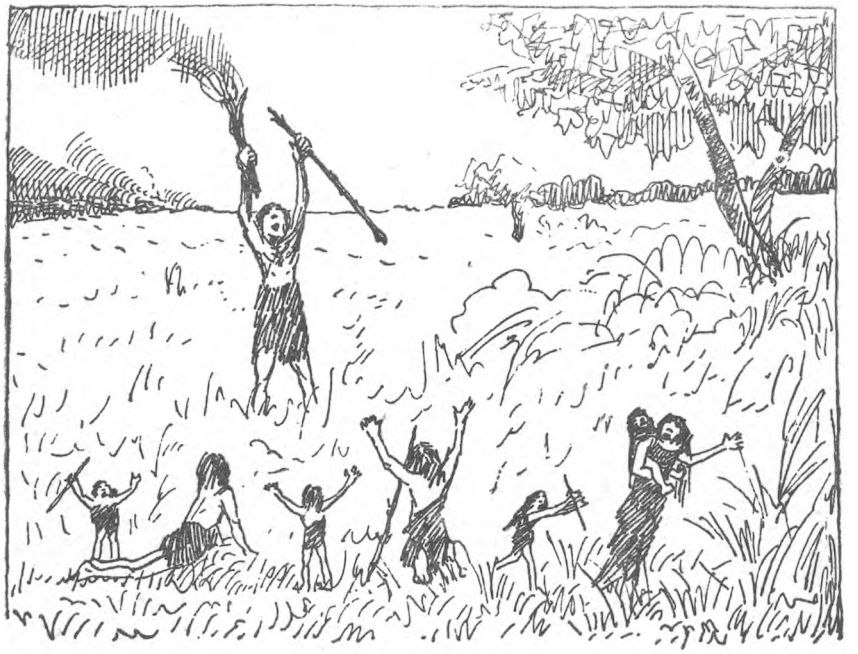

10. HET VUUR.

Toen was er een moedig man onder de menschen. Het was Woe-oe's vader. Die durfde tot bij het uitgebrande woud komen ! Ziende dat het vuur hem niets deed, liep hij tot bij een hoopje takken dat nog brandde. Hij dacht dat het vuur zeer boos op de menschen was en daarom

zocht hij andere stukjes hout en wierp ze in de vlammen om er vriend van te worden. De vlammen waren zeer tevreden, want zij werden grooter. Woe-oe's vader voelde de warmte en dacht dat de andere menschen ook warmte zouden krijgen, als zij vriend van het vuur wilden blijven,

zooals hij. Hij nam een stuk hout, dat nog brandde en liep er mee naar de andere menschen. Deze vluchtten, maar op een gebaar van Woe-oe's vader kwamen ze weer.

Zij zagen hoe hij het brandende hout neerlegde, hoe hij takken in de vlammen wierp en hoe het vuur dan aan

bleef. De menschen waren blij, want zij konden zich verwarmen na vele nachten van regen en koude.

Ook konden zij elkaar nu goed zien in het schijnsel van het vuur, al was de nacht nog zoo donker !

De moeder maakte een kuiltje in den grond en daar werd het vuurtje ingeduwd. Zij keerden niet meer weer naar den boom, maar bleven rondom het vuur liggen slapen. Altijd moest er iemand zorgen dat er hout werd opgelegd en zoo kwam het dat Woe-oe heele dagen niets anders deed dan takken bijhalen en dat Woe-oe's moeder 's nachts waken bleef als de anderen sliepen.

11. HET VUUR VERJAAGT SABELTAND.

Eens in den nacht zaten zij allen rondom het vuur. In den dag hadden zij een dier gedood en nu peuzelden zij nog aan het vleesch. Het was koud en zij kropen dicht bij elkaar.

Plots werden allen opgeschrikt door het gebrul van een Sabeltandtijger. Zij wisten dat ze hem niet konden overwinnen. Hij was te rap en te sterk. Met één sprong zou hij op hen neervallen en dan verscheuren. Zij zouden geen tijd hebben om met stokken te slaan. Zij keken in de richting vanwaar het gebrul kwam en zagen hem opeens dicht bij. Als één man sprongen ze recht en vluchtten, vluchtten in de duisternis. Maar Sabeltand was bang voor het vuur en durfde er niet overheen springen. Hij keerde zich om. Als Woe-oe's vader dit zag, kroop hij op handen en voeten over den grond tot bij het vuur, greep rap een gloeiend stuk hout zoodat hij zich brandde aan zijn handen en wierp het naar Sabeltand. Vuurgensters sprongen uiteen. De tijger, bevreesd, sprong weg en kwam niet meer weer.

Dat hadden zij aan het vuur te danken. Zoolang dit brandde, zouden zij het warm hebben, zouden zij kunnen zien in den nacht en zouden zij den sterken Sabeltand kunnen verjagen !

12. HET BEGIN VAN HET STEENEN TIJDPERK.

Meest alles wat Woe-oe verrichtte, deed hij of met zijn handen, of met zijn tanden, of met stokken en knotsen. Harde noten echter klopte hij aan stukken met *een steen.* Die steen was de eerste hamer der vroegere menschen.

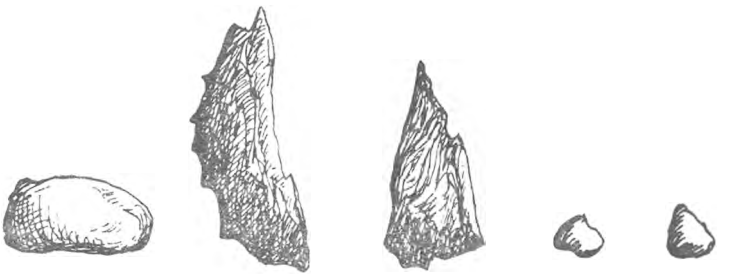

Als Woe-oe hout moest aanhalen voor 't vuur, zocht hij meestal naar dunne takjes, die hij kon afbreken. Maar eens vond hij een steen met een scherpen rand en kapte daarmee een dikken tak door. Takken bijhalen voor 't vuur was toen zwaar werk. De helft van den tijd werd er aan besteed.

Het gebeurde wel eens dat Woe-oe zijn steen verloor of dat deze bot werd. Dan zocht hij een anderen steen, maar die was niet gemakkelijk te vinden.

Op zekeren keer haalde hij groote, ronde keien uit 't water en klopte ze tegen andere steenen of tegen de rotsen tot ze uiteenbarstten. Zoo verkreeg hij gewoonlijk stukken met scherpe kanten en punten.

Als zij vroeger een klein dier gedood hadden, moesten zij met handen en tanden de huid er afsleuren alvorens den buit te verdeelen. Met een scherpe, puntige steen ging het toch al beter. Zij hakten en trokken zoolang tot de huid er afkwam.

Woe-oe haalde wel honderden keien uit het water. De groote dienden om te kloppen of te hakken. En met de kleine wierp hij naar vogels.

13. DE OER-OSSEN KOMEN.

Op een morgen — het was nog maar pas licht geworden — kwam er een heele troep wilde beesten aangestormd naar de plaats waar onze menschen zaten. Deze wisten niet wat doen van schrik.

Daar dreunde de grond van 't getrappel. Woest liepen de wilde oer-ossen door het vuur en over de menschen, die schreeuwden en kermden, want zij werden tegen den grond verpletterd. Woe-oe rolde tusschen de pooten een eind mee...

Toen alles voorbij was, lag Woe-oe te kermen in 't zand. Hij lag in een wolk van stof en kon niets zien.

Toen het klaarder werd, kroop hij rond en zag hij hier en daar doode menschen liggen. Vader en moeder en andere menschen zag hij niet meer. Hij en slechts een jongen waren overgebleven. Daar zag hij nog een vlammend houtje liggen. Rap sprong hij toe en blies. Wat een

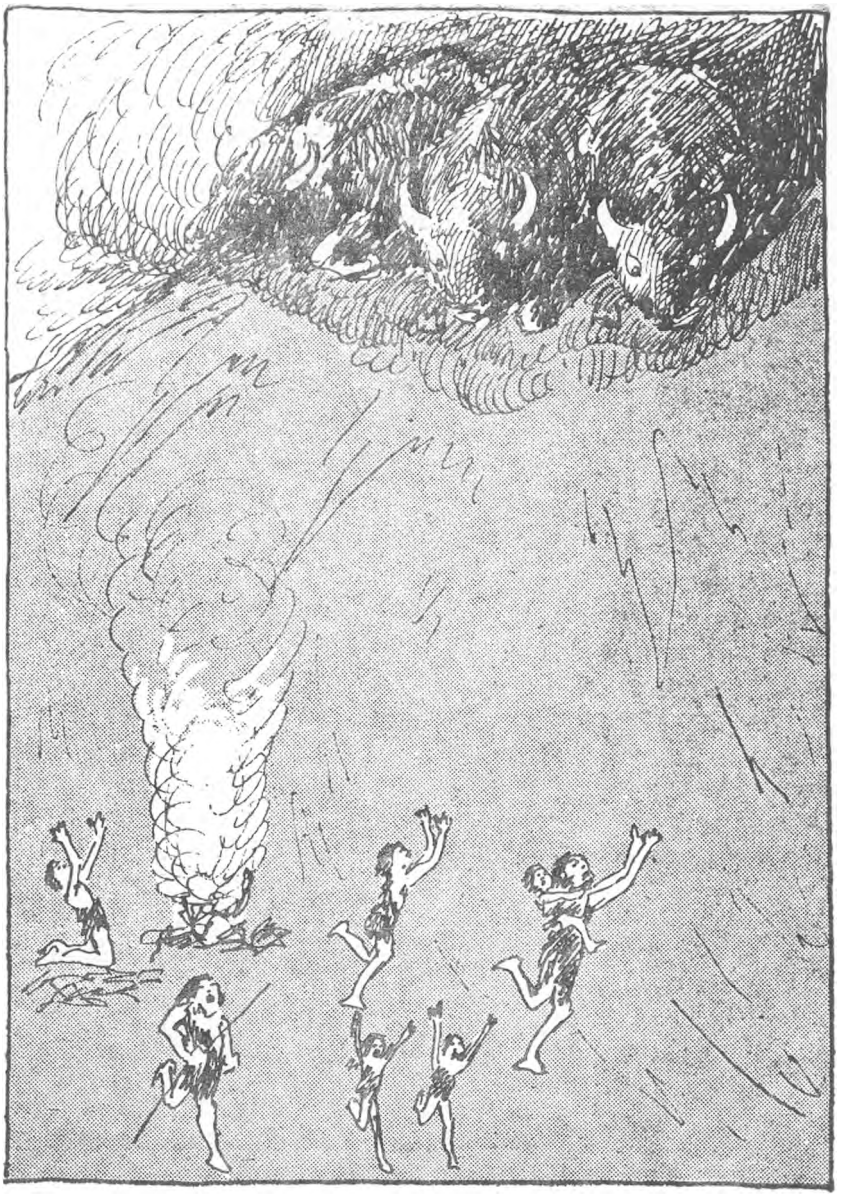

geluk ! Het vuur brandde nog ! Maar zijn lieve moeder, zijn groote, sterke vader, die het vuur gehaald had, waren gedood !

14. MAMMOETS EN NEUSHOORNDIEREN.

Woe-oe en Dreng, de andere jongen, zaten bij het vuur. Zij hadden grooten dorst. Ze raapten al de takken weer bijeen en maakten een groot vuur. Dan kropen ze naar het water om te drinken en om het vuil en het bloed van hun lijf te vegen. Maar ze waren nog maar pas aan 't water of daar liepen ze van angst weer terug en kropen in een boom.

Wat verder langs het water was een berg met rotsen. Eerst kwamen er reusachtige mammoets van achter den berg uit, dan kwam een troep neushoorndieren. Een verwoed gevecht volgde, waarbij de mammoets met hun groote slagtanden hun vijanden verpletterden en verscheurden. Dan liepen zij in den stroom en bliezen met hun trompen het water, als torens zoo hoog, in de lucht.

Toen de mammoets

weg waren kwamen er hyena's de overblijvende beenderen afknagen.

Verschrikt kropen Woe-oe en Dreng terug naar hun vuur en zagen hoe twee leelijke apen hen op de takken der boomen volgden. Daarmee wist Woe-oe dat hij niet weer op de boomen moest komen en best deed bij 't vuur te blijven. Maar hij had ook tusschen de rotsen een hol gezien.

15. HET HOL IN DE ROTS EN DE GROOTE HOLENBEER.

Vele malen werd het licht en dan donker, en weer opnieuw licht en donker en Woe-oe en Dreng leefden nog altijd bij het vuur...

Doch het werd koud. Het werd zóó koud, zelfs bij hun vuurken, dat ze moesten kiezen : ofwel wat beters vinden, ofwel van kou sterven...

Op een morgen, heel vroeg, toen ze stijf van de kou waren, zouden zij het wagen met het vuur naar het hol te gaan !

Twee takken op de schouders, daaraan een beestenhuid en daarin het brandende hout, zoo trokken ze naar het water en kwamen aan de hooge rotsen. Daar was de donkere kloof ! Zij gingen op de loer liggen, want ze dachten dat beren in zulke holen kropen. Ze zagen niets, kropen rap binnen en maakten een groot vuur. Hier was het lekker. Hier kon de regen hun geen kwaad doen en ook de koude wind niet. Daar lagen beenderen ! Beenderen van beesten die de beer verscheurd had. Woe-oe en Dreng zochten boomschors en takken en waakten dan bij het vuur. Maar ze dachten niet dat de beer kon komen !

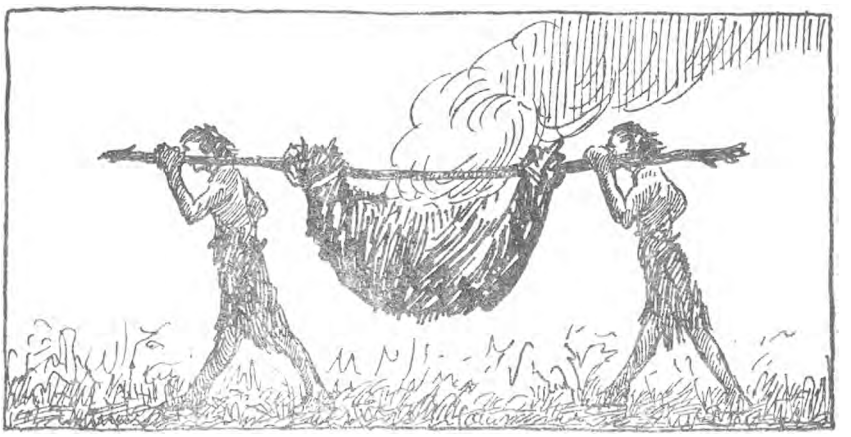

's Nachts liepen menschen, achtervolgd door wilde beesten, langs het water, zagen het vuur in het hol en kwamen binnen. Woe-oe en Dreng waren zeer blij. Daar waren vaders en moeders met kinderen op den rug en aan de hand. Daar was weer een heele familie met broertjes en zusjes ! De wilde beesten kwamen dichtbij, maar vluchtten voor het vuur.

Tegen den morgen kwam ook de groote holenbeer weer. Het was zijn hol. Hij wilde binnen, maar zag het vuur. Hij bleef liggen. De menschen konden niet uit het hol, zij zaten gevangen en werden bang, want er was geen hout meer om 't vuur aan te houden ! Zij grepen steenen van den grond op, en wierpen ze naar den beer. Deze sprong recht, brulde, was zeer boos. Opeens was het vuur zoo klein geworden, dat de beer toch binnensprong en Dreng tegen den grond verpletterde. Een vreeselijk gevecht volgde. Iedereen nam steenen en klopte wild op het beest. Zoo verloor het veel bloed en viel neer : toen werd het afgemaakt.

16. DUIZEND JAAR LATER.

Als er in dien tijd een mensch stierf, droegen de andere menschen den doode uit het hol en legden hem wat verder tusschen de boomen. Woe-oe leefde nog lang in het hol. Maar hij werd groot en oud... en toen hij gestorven was, werd hij ook uit het hol gedragen en ergens neergelegd.

Vele Zomers en Winters gingen voorbij. De kinderen werden later groote menschen, en als deze stierven, werden weer de broertjes en zusjes op hun beurt groote mannen en vrouwen.

Het duurde wel duizenden jaren lang, zonder dat er verandering in het dagelijksche leven der holbewoners kwam. Altijd op 't vuurken waken, zorgen voor hout, voor wild, voor wapens, vechten tegen de groote dieren die hen overvielen of in het hol wilden komen. Na zulk een langen tijd hadden de menschen nog maar bitter weinig vooruitgang gemaakt. Zij hadden betere wapens en werktuigen vervaardigd en hun hol versterkt.

Er leefde toen een knappe jongen, Jen; zijn zusje heette Frija. Samen met hun vader en hun moeder, en ook met de andere vaders en moeders en hun kinderen, werkten zij gedurende lange winterdagen aan nieuwe wapens en tuigen. Dozijnen stokken en knuppels stonden reeds klaar. Ook nieuwe hamers van steen. Puntige steenen bonden zij aan stokken en hadden alzoo werpspiesen vervaardigd.

Op zekeren dag kwam er weer één beer. Maar nu konden zij hem gemakkelijk overwinnen, want zij hadden niet alleen nieuwe wapens, maar hadden ook groote steenen op elkaar gelegd en zoo hun hol afgesloten. Zoodra de beer tegen de steenen opstormde, sprongen de menschen

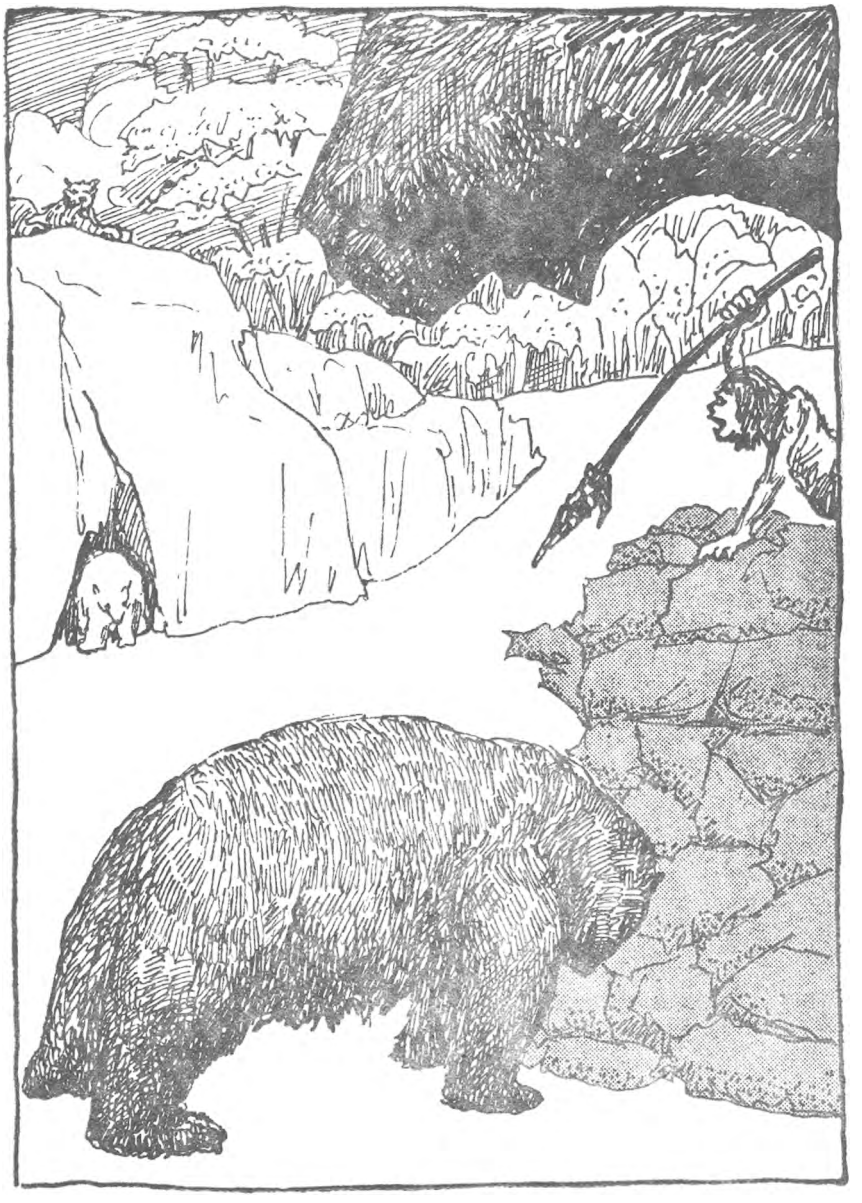

er boven op en sloegen met hun zware tuigen den beer dood ! Dan hielden zij een feest. Zij dansten en sprongen en aten zich dik aan het berenvleesch. De stukken vel spanden zij daarna met puntbeentjes op den grond, om ze te laten drogen, schraapten ze fijn met scherpe steenen messen en maakten er kleederen van.

17. HET VUUR GAAT UIT.

Eens brak er een storm los. Het regende en waaide fel. Zoo fel, dat het water als met beken van de rotsen stroomde en in het hol kwam. De wind wierp boomen omver. Het bosch stond weldra vol water. De wilde beesten brulden en liepen weg. De menschen zaten achter in het hol. Het vuur bleef lastig aan, want de takken waren niet droog. Over den grond vloeide water ; het liep tot in het vuur en dat ging uit !

De menschen zagen bang rond, want het werd koud en donker. Ze kropen onder de beestenvellen en bleven wachten. Vele dagen en nachten duurde de wolkbreuk. Dan kwamen de mannen buiten en gingen op jacht, want ze hadden grooten honger.

18. SNEEUW.

Op een morgen begon het te sneeuwen. De witte pluimkens vielen traag neer en spoedig lag er een mooie wit, maar dik kleed over de wereld van toen... Putten, beekjes, ravijnen kon men niet meer zien. 't Was alles met sneeuw overdekt en effen gemaakt. Soms liepen menschen over rotskammen, stortten in de diepte en vonden alzoo hun graf in de sneeuw.

Of ze werden overvallen door een stormwind, die de sneeuw opjoeg in zware pakken van de hoogte en onder dien sneeuwval werden de menschen begraven.

Elken dag zag Jen, vanuit zijn hol, dieren voorbijloopen. Die vonden het te koud, die gingen andere bosschen en wouden zoeken, ver, ver weg, naar 't Zuiden, waar het nog geen Winter was.

De mannen groeven putten, legden er een dierenhuid over en wierpen er sneeuw op. Als een beest daarover liep, viel het in den put. Eens was er een groot neushoorndier ingestort. Rap sprongen de mannen toe en

doodden het met hun lange speren. Dagen achtereen moesten zij werken om het beest in stukken te krijgen en om het vleesch, de beenderen en de huid naar hun hol te brengen.

19. OP ZOEK NAAR VUUR.

Stilaan werden de menschen van het hol verlost van de wreede dieren. Sabeltand, zelfs de groote holenbeer, kregen ze niet meer te zien. Maar ze hadden geen vuur meer ! Elken nacht moesten zij in het donker hol onder de vuile huiden en achter hun steenen blijven. En het was vreeselijk koud ! In den dag maakten zij jacht op kleine dieren : konijnen, wilde honden, ratten, zelfs muizen. Alles wat eetbaar was aten zij op.

Op een morgen maakte Jen, die het al te koud begon te vinden, allerlei gebaren. Hij wilde zeggen : Ik ga weg, ik ga op zoek naar het vuur ! En dit deed hij. Hij nam een berenvel en trok er op uit. Den ganschen dag liep hij over het sneeuwveld.

Als 't donker werd, kroop hij in een rotsspleet, legde zich neer, trok het berenvel over zijn hoofd en sliep in. Den tweeden dag trok hij weer verder. Hij zag een dier, dat hij nog nooit gezien had. Het had net takken op den kop. Het was een rendier. Jen liep er naar toe om het te dooden, want hij had honger, maar het dier vluchtte weg en het was rapper dan Jen. Dan ging hij steenen op zij duwen, pakte de veldmuizen, die er onder verborgen zaten en at ze levend op. Hij doodde elk dier dat hij kon krijgen, zoo'n honger had hij. Hij bond een steenen mes aan een stok en wierp er mee naar het wild als hij het niet dicht genoeg kon naderen. Zoo doodde hij een wild

zwijn. Den derden dag ging Jen nog verder, maar hij vond nog geen vuur. De rotsen waren al ver achter hem, en nu moest hij in de vlakte slapen. Met zijn stok en zijn handen maakte hij een put in den grond en hoopte er sneeuwblokken omheen en in dit sneeuwhutje met open dak kroop hij onder zijn berenvel en sliep in.

Den anderen dag zag hij in de verte een bosch. Daar zou toch wel vuur zijn ! Hij liep er op af en zag er groene boomen staan in den sneeuw. Het waren naaldboomen. Ei, op den grond lag geen sneeuw. De boomen stonden zoo dicht bijeen, dat de sneeuw niet door hun dichte, groene takken kon vallen. Jen zocht het heele woud door, maar nergens was vuur te zien. Hij sliep aan den voet van een naaldboom, onder takken.

20. DE VUURSTEEN.

Den volgenden dag ging Jen verder. Nu kwam hij weer aan rotsen. Ginder ver zag hij bergen, en daar lag geen sneeuw meer. Hij kroop in een klein hol. Er lagen vele steenen. Hij raapte er een paar op en zette zich aan 't werk om een nieuwe bijl te maken, want de zijne was stuk. Opeens keek hij met groote oogen naar zijn keien. Telkenmale hij ze tegen elkaar klopte, werd hij reuk gewaar alsof er vuur dichtbij was ! Zou er dan vuur in deze steenen zitten? Hij raapte alle steenen op, maakte een hoop en klopte, klopte, tot de nacht kwam. Jen klopte voort en daar zag hij nu en dan vuurvonken uit de steenen springen ! Den volgenden dag haalde hij weer steenen, kleine en groote, al wat hij maar kon vinden. Maar hij ging ook terug naar het bosch en zocht stukjes hout. Hij vond er ook groote paddestoelen en dacht dat het fijne pulver

dat er in zat, misschien wel kon branden. Hij bracht alles naar zijn hol. Zie, daar klopte hij weer, de vuurvonken vielen op het zwam (der paddestoelen) en dit begon even te gloeien ; een heel klein lichtje ! Hij blies, blies, legde hout bij en daar sloeg de vlam op ! Op een, twee, drie had Jen een vuurtje. Hij sprong en danste van vreugde. Hij bekeek den zonderlingen gelen steen : den vuursteen. Daar moest men maar met een anderen kei tegen kloppen om vuur te hebben !

Nu warmde hij zich goed, maar viel van vermoeienis in slaap. Dan nam hij de steenen en ging terug naar de menschen. Vier dagen liep hij rond, zonder eten, bijna zonder slapen, om rap aan het hol te komen. Dood van honger kwam hij eindelijk toe. Zijn kameraden waren blij dat hij weergekomen was en keken verwonderd naar de steenen. Steenen in plaats van vuur !

Jen trachtte zich te doen verstaan met fuu ! ... fuu-u, fuu !... te schreeuwen. Doch als ze zagen hoe Jen zwam klaar legde en daarnaast eenige schilfers hout, begrepen ze wat hij van plan was. Daar klopte hij de wondere steenen tegen elkaar. Vuur vloog er uit !

Spoedig knetterden de vlammen, de rook kronkelde weer naar boven en dan langs de wanden buiten ; de menschen dansten rond als gekken.

21. DE HERTENJACHT.

Spoedig hadden de holbewoners bemerkt dat hun groote vijanden naar 't Zuiden verhuisd waren, maar dat er andere dieren uit 't Noorden gekomen waren. Deze dieren hadden allen een dikke vacht en moesten de koude niet

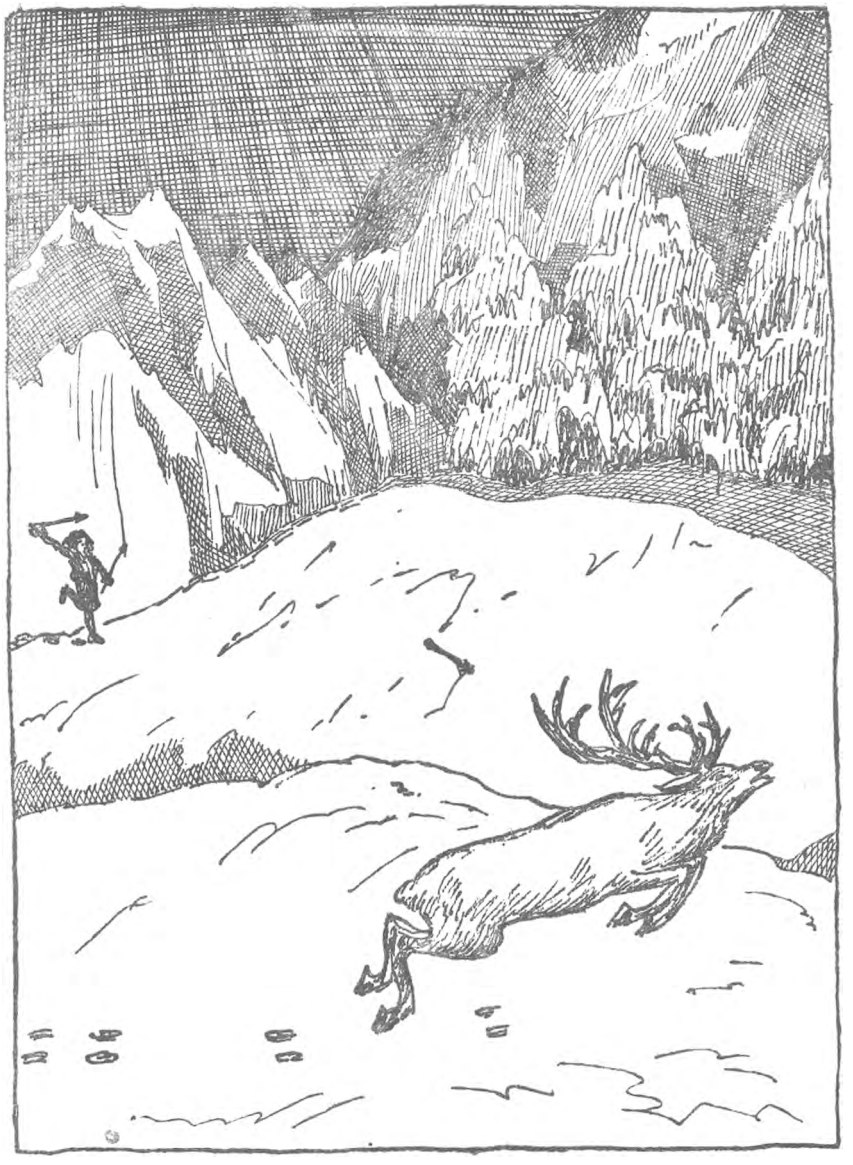

vreezen. Er liepen nu bizons, elanden, herten, muskusossen, wilde schapen, vossen, groote bevers, ook wel wolven en ook nog wel beren rond. Jen en zijn kameraden waren er op verlekkerd. Dikke vachten zouden hun warme kleederen bezorgen !

Eens gingen Jen, zijn vader en twee sterke mannen op herten uit. Ze liepen rond tot ze er een zagen. Nu begon de jacht. Het hert liep zeer vlug en 't duurde een heelen dag alvorens een van hen dicht genoeg bij het dier kwam om het met zijn werphout te kwetsen. Het liep maar door en zij bleven het achtervolgen, tot het eindelijk, vermoeid door veel bloedverlies, niet meer verder kon en Jen's vader het doodde.

Eerst hakten zij met steenen messen een stuk vleesch af en smulden er lekker van. Daarna sleepten zij het dier naar het hol. Daar werd de buit verdeeld. Iedereen kreeg zijn deel. De afgeknaagde beenderen legde men zorgvuldig bijeen in een hoek van het hol.

22. VLEESCH BRADEN.

Eenige dagen daarna, toen zij het laatste overschot van het hertenvleesch oppeuzelden, liet Jen zijn stuk vleesch in het vuur vallen. Zijn vader had het gezien en haalde het er uit. Het was al verschroeid : gebraden ! Toch zou hij het niet wegwerpen naar de wilde honden, die daarbuiten altijd op de loer kwamen liggen.

Hij proefde er eens van en vond dat het niet slecht smaakte, al was het erg aangebrand. Hij probeerde het nog eens met een ander stukje, krabde er het verkoolde vleesch wat af, en nu smaakte het bepaald beter dan rauw vleesch.

Zusje Frija plaatste steenen in 't vuur tot ze gloeiend waren en legde dan het vleesch op deze steenen.

Later zou haar moeder het nog beter doen. Zij maakte een kuiltje ergens in den grond en legde daar wat vuur in, bleef dan wachten tot het bijna uit was en er slechts nog gloeiende asch overbleef. Dan legde zij vleesch op een stuk boomschors of op een blad in het putje en dekte dit toe met takken. Na eenigen tijd was het vleesch goed gebraden en smaakte lekker. In plaats van zout, strooide men er in dien tijd wat houtskool op.

23. NIEUWE WERKTUIGEN EN WAPENS.

Wat deden de holbewoners met de beenderen van het gedoode hert? Wel, zij maakten er nieuwe werktuigen van, waarmede zij dan wéér andere en betere werktuigen of wapens van steen en hout maakten.

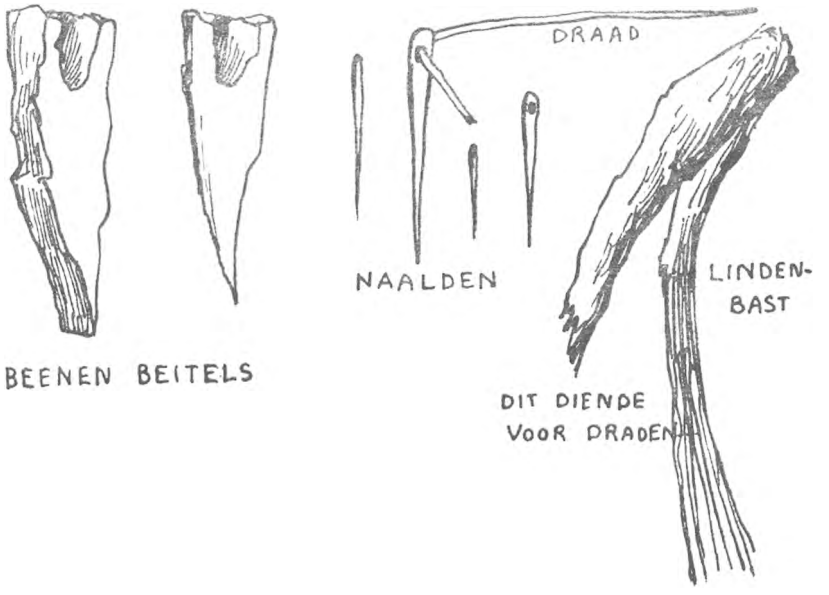

Jen had een beitel uit been gemaakt. Wilt ge weten hoe hij dit deed? Ziehier. Hij nam een been. Met een vuursteenscherf schrapte hij de pezen weg. Met de steenen zaag deed hij er de knobbels langs beide uiteinden af. Dan kloof hij met de steenen bijl het been in twee. Nu wreef hij zoolang op een groven steen, tot hij een beitel bekwam. Dat was nu geen beitel zooals wij er nu een in ijzer kunnen koopen. Maar hij kon er toch mee « beitelen ». Zoo maakte hij er ook een spade in hout mee. Vertel eens wat hij met die spade in dien tijd doen kon !

Met den beenen beitel kapte hij eens een gat in een houten steel, en paste er een steen in. Dat was al een bijl ! Want vroeger bond hij den steen met twijgen of lappen van dierenvel aan den steel vast, en zoo'n bijl ging niet lang mee. Met deze nieuwe bijl kon hij al flink kappen ! Ik zal u later vertellen hoe men er boomen mee neerhakte.

Jen's vader vooral was handig in het maken van beenen tuigen. Uit kleine beenderen had hij wel een dozijn naalden gemaakt. Ja, naalden, met scherpe punten en zelfs met oogen in. Daarmee zou Jen's moeder stukken huid aaneennaaien en kleederen maken die al wat beter pasten !

Jen's vader maakte nog wat anders. Weet ge wat een werpspies in dien tijd was? Dat was zoo'n lange stok, met een punt, juist als een pijl, waarmede men naar een dier wierp. Vroeger bond men maar een scherpen steen aan een stok. Maar die steen geraakte meestal niet door de huid van het dier, dat men achtervolgde. Nu maakte Jen's vader een puntig beentje aan den stok vast, en dat was heel wat beter !

De stok was vroeger vol knobbels en punten. Dat kon ook niet anders, want het waren toch maar takken, die ze vonden, en nooit konden zij met hun steenen messen

die takken glad krijgen. Daarom wreven zij ze over en weer op een steen (= slijpsteen) zooals wij met een houtje en zandpapier zouden doen. Maar dit ging niet goed.

Om zoo'n knobbelige tak toch effen te krijgen, ja, zoo effen en glad als de wandelstok van uw vader, had Jen's vader er wat anders op gevonden. Hij maakte een gaatje in een stuk rendier-hoorn. Door dit gaatje trok en duwde hij den stok over en weer, wel honderden keeren misschien, en zoo verkreeg hij die prachtig-gemaakte werpspiesen, waarmede hij op jacht kon gaan.

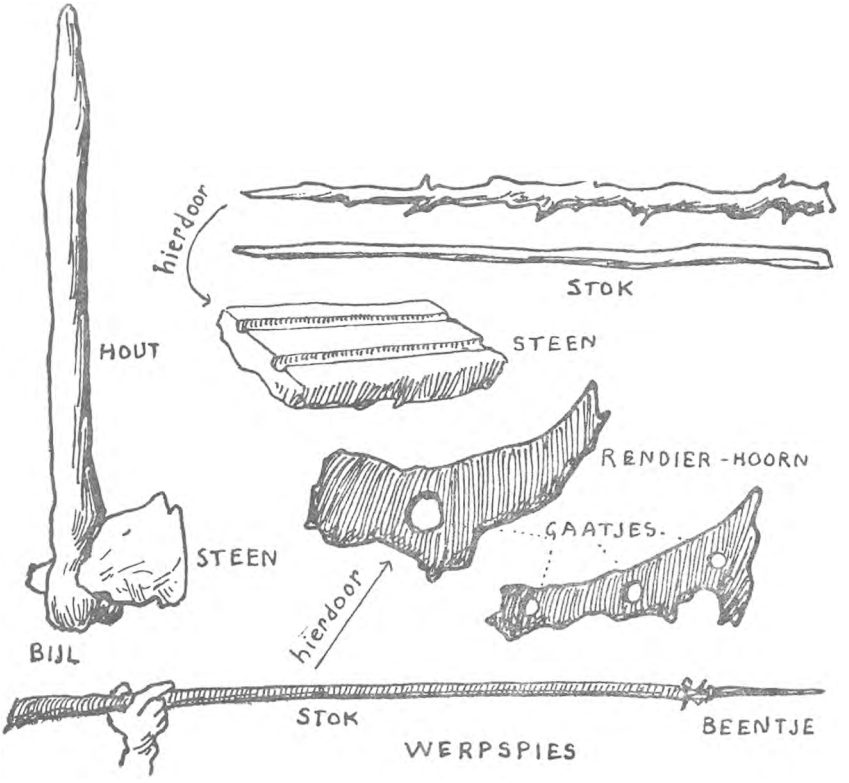

24. WAAR JEN BEGRAVEN WERD.

In den tijd, waarvan ik u nu vertel, waren de Winters zoo lang en de Zomers zoo kort, dat het nauwelijks een paar weken warm was in het jaar. Den ganschen tijd was het koud, lag alles onder sneeuw. Het dooide gelukkiglijk nu en dan eens, maar dat was van korten duur. Wild was er genoeg. Geheele kudden herten, rendieren, bizons, wilde paarden, alle dieren die het in dien ijs-tijd konden uithouden, liepen er rond. Maar midden in den Winter was het niet mogelijk voor de menschen om op jacht te gaan en voorzeker zijn er toen velen gestorven van honger of van koude.

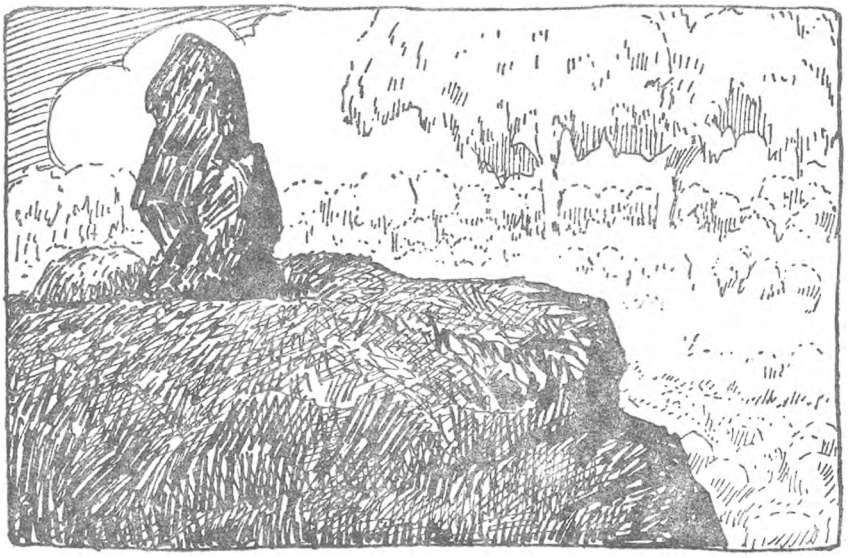

Gedurende den korten zomertijd moesten de menschen hun voorraad eten voor den langen Winter opdoen. Zoo leerden zij zorgen voor den dag van morgen, 't geen ze vroeger nooit gedaan hadden.

Het was tijdens een dier zeldzame warme dagen, dat Jen, op jacht naar bizons, van een rots viel en gedood werd. Zijn gezellen uit het hol legden hem op de rots, waarvan hij gevallen was, maakten een bergje van zand om zijn doode lichaam, en er naast plaatsten zij een zeer grooten rotsblok, rechtop. Dien kon men van verre zien, en zoo zou niemand vergeten wie Jen geweest was.

25. BOOG EN PIJL!

Nu moeten wij een paar honderd jaren overslaan, want in het leven der holbewoners kwam er gedurende een lange tijd geen verandering. Tot er op een keer een verloren-geloopen jongen tot bij het hol kwam... Die jongen kwam van ver, uit het Zuiden, uit een streek waar het minder koud was. Daar had hij, nog heel klein, reeds met de groote mannen mogen op jacht gaan. Daar had hij ook veel met andere kameraadjes gespeeld. Zij noemden hem *Dwer.*

25'. WAT DWER IN ZIJN STREEK GELEERD HAD.

Hij liep eens langs een rivier en zag er riet staan. Hij hakte een stengel af en bond er touwtjes van lindenbast aan. Dat was iets als een boog! Daarmee begon hij te spelen. Trekken en loslaten! Hij plaatste een houtje tegen het touw, spande, liet dan rap los. Wip! Het houtje vloog een eindje door de lucht.

Zijn vader maakte een beteren boog en een scherpen pijl. En veel later had hij er weer betere gemaakt en ze beproefd op de jacht. Op zeer verren afstand kon hij wilde dieren raken. Hij leerde alzoo « mikken ». Dwer kon óók boog en pijl hanteeren. Hij was zelfs op den langen duur zoo knap geworden, dat hij drie pijlen achtereen afschoot, maar zóó vlug, dat de derde pijl reeds door de lucht vloog, als de eerste nog niet aan het doel was ! Was dat een jagersman !

25''. HOE DWER IN HET HOL KWAM.

Toen hij eens alleen op jacht was gegaan, liep hij verloren in een woud. Hij kwam aan een water en ging er langs. Hij zag geen menschen meer. Als 't donker was, zocht hij een hollen boomstam en sliep er in. Als 't licht was ging hij verder. Zoo liep hij dagen en dagen voort, tot hij aan het hol kwam.

Hij dacht zijn vader weer te zien, maar vond er andere menschen. Hij mocht binnen en werd lid van de nieuwe familie. Hij leerde de menschen hoe zij bogen en pijlen moesten maken en hoe zij er mee op jacht konden gaan.

26. VROUWEN-WERK.

Er leefden toen heel wat menschen in het hol. Vele vaders en moeders, broertjes en zusjes. Een der zusjes heette Reja. Ik zal eens vertellen wat Reja en haar moeder tijdens de koude dagen deden.

Zij schraapten dagen en nachten met steenen om huiden fijn te krijgen. Deze spanden zij tusschen vier houten stokken om ze te laten drogen, waarna zij ze met beenen spelden en priemen naaiden en er kleeren van maakten. Als de mannen over de sneeuwvelden op jacht waren geweest kwamen ze met bebloede voeten weer. Reja en haar moeder maakten sneeuwschoenen voor hen. Zij gingen elken dag tot aan 't water en als 't bevrozen lag, kapten zij een gaatje in het ijs. Dan brachten zij water naar het hol in toegeknoopte hazenvellen. Zij begonnen de kleine kinderen te wasschen en kamden hun haar met beenen kammen, die de mannen gemaakt hadden. Zij sneden banden uit vel en bonden die rond hun hoofd, om in den fellen wind het haar bijeen te houden. Soms staken zij er groote pluimen van vogels tusschen en vonden dat zij er eens zoo mooi uit zagen. Zij hielden zich ook bezig met de tanden van dieren te reinigen, dan te poet-

sen, en bonden ze aan een touwtje van bast. Dat was dan een halssnoer.

Zij zochten lange takjes, deden er de blaadjes af en vlochten ze dooreen tot het een mandje was. Daarin brachten ze wortels en noten naar het hol, ook mos en bladeren, die zij op den grond legden om er op te slapen.

Iets hadden zij nog niet gevonden : vaten of potten om eten te maken of water te bewaren. Wel hadden zij drinkbekers gemaakt door houten blokskens uit te hollen ; maar meer nog niet.

27. DE JACHT OP DEN MAMMOET.

Er was eens een mammoet die sinds een heelen tijd nu en dan in de nabijheid van het hol kwam rondzwerven. Zijn lijf was gansch bedekt met lange en dikke haren. Vroeger hadden de menschen nooit lust gevoeld om in zijn nabijheid te komen ; werphouten en zware bijlen hadden geen vat op hem ! Maar nu ze bogen en pijlen hadden, zouden zij het toch eens beproeven dien sterken reus te dooden.

Tien mannen verlieten op een morgen het hol. Vijf gingen vooraan met boog en pijlen, de vijf andere kwamen achteraan met bijlen en pijlen in voorraad.

Zij kwamen aan een berg, die met vast-gevroren sneeuw bedekt lag. Zij gingen er over, maar het duurde wel een heelen dag. Soms gleed een der mannen een eind omlaag en moesten de andere wachten tot hij weer bij hen geklauterd was. Om hun honger te stillen had Dwer onderweg een vosken gepakt, maar ze aten er niet veel van. Op vossenvleesch waren ze niet erg belust. Hazenbout vonden ze lekkerder.

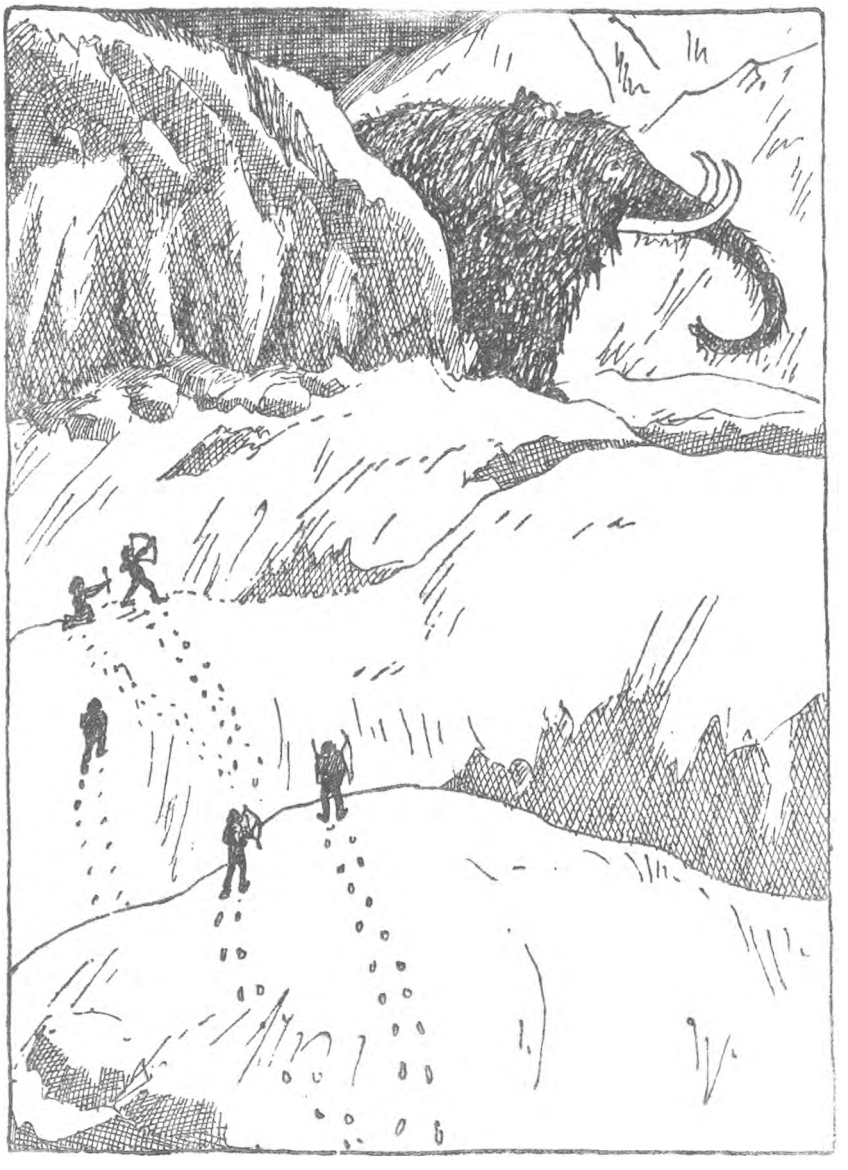

Het was bijna donker toen ze over den berg waren en den mammoet zagen. Recht er op af ! Ze kropen dichtbij. Het reuzendier liep verder. Ze achtervolgden het. Dan keerde het zich om en de kleine menschjes ziende, maakte het zich klaar tot den aanval. Daar vlogen de pijlen los ! Een pijl trof het dier in het oog. De mammoet was halfblind ! Geweldig en vreeselijk sprong hij rond, liep weg, viel in een rotskloof en door den val werd hij gedood. Zoo waren de menschen door boog en pijl eindelijk meester geworden over het grootste der dieren !

Men maakte een sneeuwhut tegen den rug van den mammoet. Daarin bleef men waken. Den volgenden dag begon men met hem te villen. Een der mannen ging naar het hol. Iedereen moest komen, want er was zooveel te dragen. Het werd een over en weer geloop dat dagen duurde, vooraleer alles in het hol geborgen was. De laatste keeren moesten zij met vuurfakkels gaan om andere dieren, die op den reuk afkwamen, op afstand te houden.

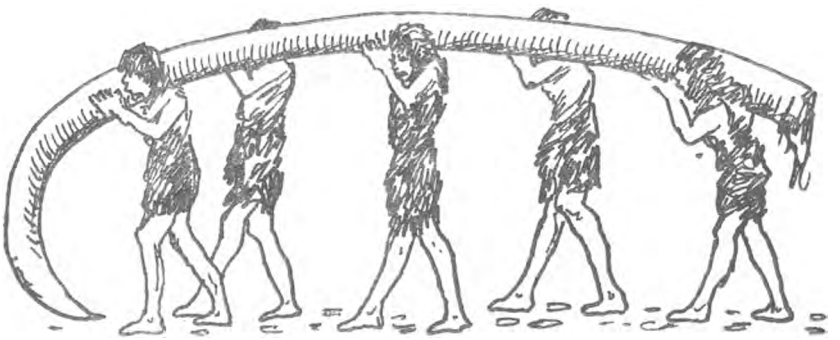

28. DWER TEEKENT.

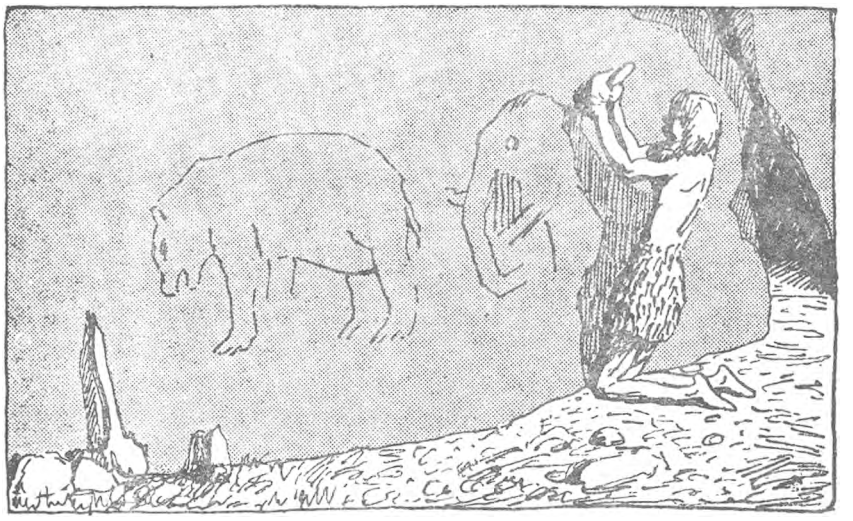

Men was in het putteken van den Winter. De dagen waren kort, de nachten zeer lang. Dwer had veel tijd. Terwijl hij op het vuur zat te waken, werkte hij om betere bogen en scherpere pijlen te hebben. Hij maakte harpoenen, schaven van steen, zagen van been, hangmatten van huiden om de kleintjes te wiegen.

Maar altijd dacht hij aan de jacht, aan de elanden, de bizons, de beren, de mammoets. Zoo gaarne zag hij deze hardloopers en vechters, dat hij met scherpe punt-steenen 't beeld van deze dieren in de muren van zijn hol grifte. Nu kon hij ze immers altijd zien, ook 's nachts bij 't schijn-

sel der vlammen. Zie, zulk een bison had hij in den steenen wand gegrift :

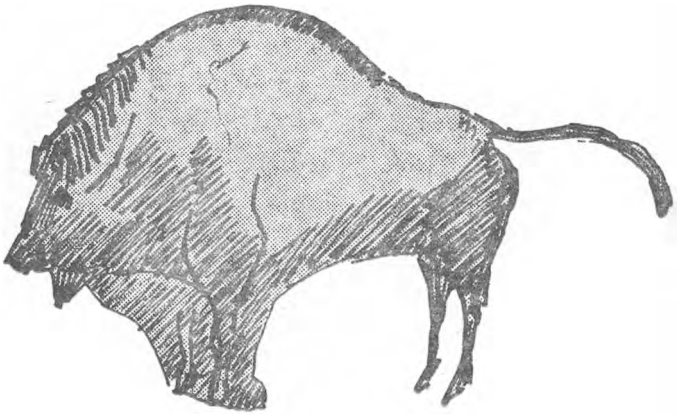

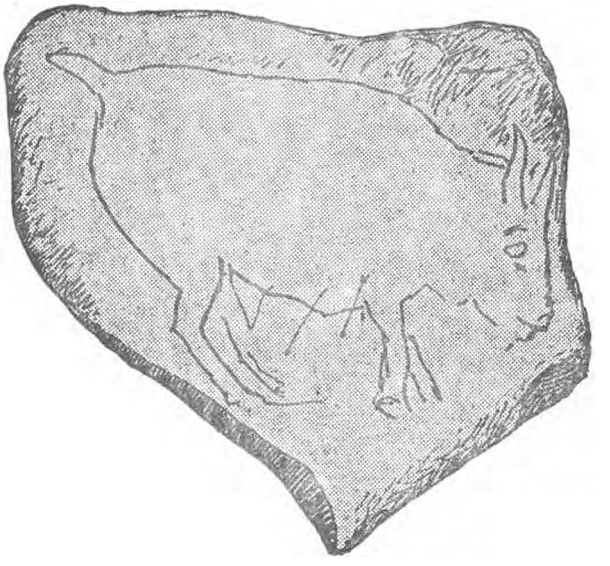

Ook op de ivoren tanden van den mammoet kerfde hij zeer zorgvuldig figuurtjes : rendieren. Op een tand had hij zelfs elanden en boomen geteekend en men kon daarop zien hoe de jagers van het hol deze dieren levend konden bemachtigen. Zij legden daarvoor stroppen. Kijk maar :

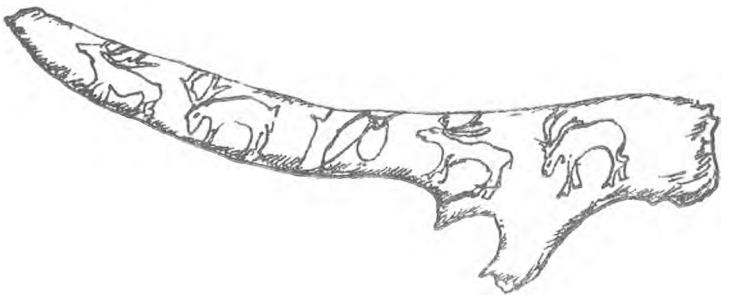

Zoo was Dwer niet alleen een jager, maar ook een kunstenaar. De eerste onder de menschen !

29. EEN HUT.

In het hol waren vele hoeken en kanten en elk sliep steeds in denzelfden hoek. Waar Reja's vader sliep, lag de vuursteen. Eens pakte een andere man den steen en legde hem in zijn hoek. Reja's vader pakte hem weer. Zoo geraakten zij aan 't vechten. Iedereen wou nu den steen hebben ! Ze sloegen elkaar met de wapens. Een man bleef dood liggen. Het gevecht duurde voort. Het werd een gehuil en geschreeuw dat hooren en zien vergingen, tot de sterkste man ten langen laatste den steen behield.

Reja's vader en moeder en het zusje wilden niet meer in het hol blijven. Zij zouden een anderen steen gaan zoeken en trokken weg. Hun huiden, wapens en tuigen

namen ze mee. Dwer ging ook mee want hij dacht nog eens zijn vader weer te vinden, als hij dit hol verliet.

Ze liepen een dag over de sneeuwvelden, kwamen aan bergen en rotsen, maar vonden geen hol. Dan maar zelf een hol gemaakt. Zij maakten een put, hoopten er steenen omheen, legden er dan dennentakken over en hun eerste woning was gemaakt. Allen hadden er aan meegewerkt.

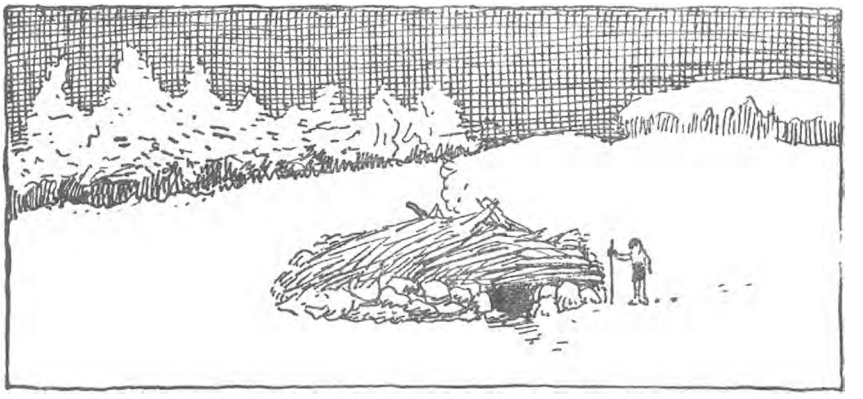

Maar de wind blies door de openingen en zij namen zand en sneeuw en stopten de gaten dicht. Toch was het koud in den nacht. Reja vooral had zulke koude handen. Weer moest men rauw vleesch eten. Weer moest men in de berenhuid kruipen om niet te bevriezen. Vele dagen ging Dwer met Reja's vader op jacht en telkenmale gingen ze steenen kloppen aan de rotsen, tot ze ook vuursteenen vonden en een vuurtje in de hut hadden aangelegd.

't Rookte zoo erg dat hun oogen pijn deden en ze elkaar niet konden zien. Maar Dwer had toch gezien dat de rook altijd omhoog kroop. Hij klauterde boven op de hut en maakte een opening. Daar trok nu de rook door en 't werd goed binnen om het vuur.

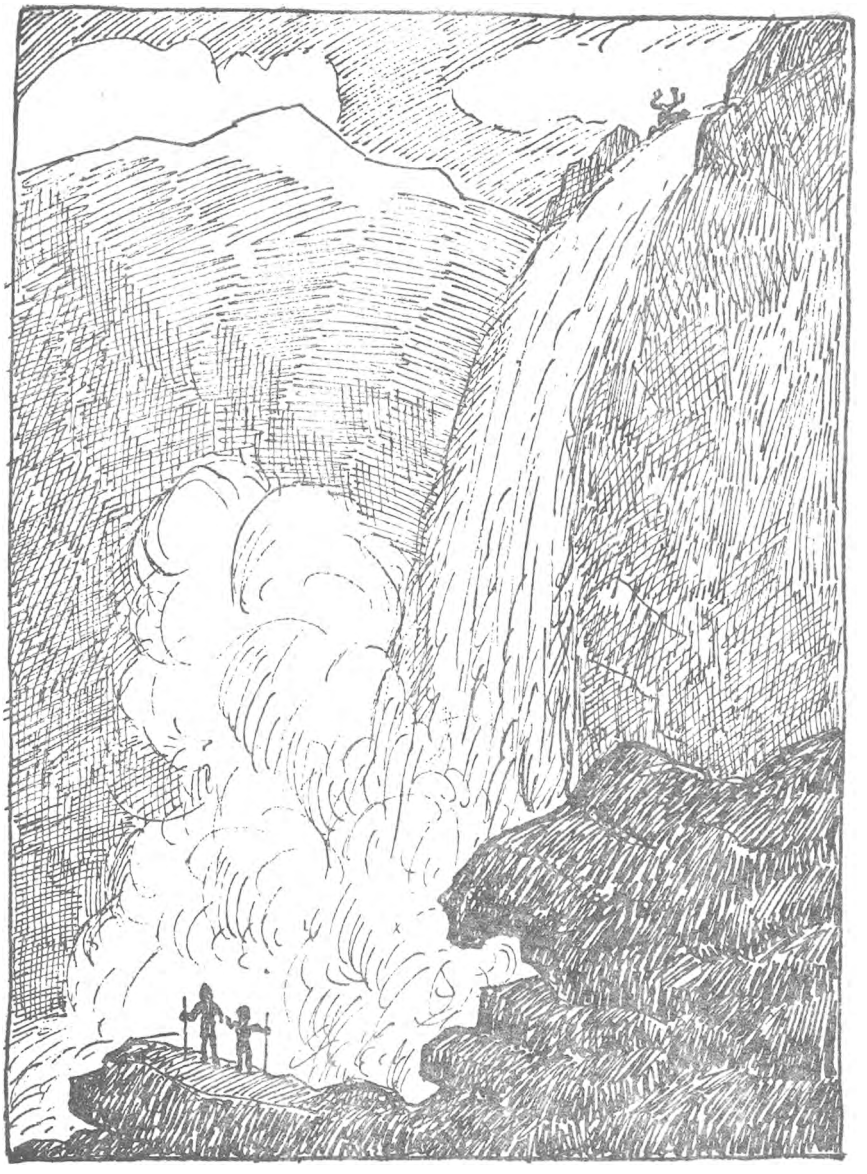

30. DE DOOI.

Toen Dwer en Reja's vader na lang werken, een nieuwe bijl, een harpoen, een boog en pijlen hadden gemaakt en de moeder en Reja mandjes hadden gevlochten, kleeren hadden genaaid, kwam de dooi!

Het begon te regenen en het werd minder koud. De sneeuw verdween en overal werd het nat. Er stond overal zoo veel water, dat Dwer niet ver van de hut weg kon loopen.

Zij hoorden gedonder. Zij wilden weten wat het was en gingen tot aan den berg. Daar zagen zij groote sneeuw- en ijsblokken omlaag tuimelen. Daar was een waterval en als ze dichter kwamen zagen zij het water, dat met donderend lawaai neerviel. Zie, daar liep een eland op den rand van de bergrots. Opeens werd het dier door 't water gevat en stortte in de diepte. Het verdween, maar wat verder kwam het weer boven en dreef mee met het wegvloeiende water. Dwer liep het achterna langs den oever der rivier. Ver moest hij loopen vooraleer het water trager vloeide. Daar wierp hij zijn harpoen naar den eland en trok hem op het land. Terwijl de vader het dier wegsleepte, ging Dwer nog een eind verder.

Het water werd zoo breed dat hij met moeite den overkant zien kon. Daar zwom een visch. Dwer wierp weer den harpoen en haalde den visch boven! Tegen den avond kwamen zij met den buit in de hut en aten en dansten. Dwer was zoo verheugd over zijn vangst, dat hij het touw van zijn boog goed spande en er met den nagel tegen tikte, zoodat hij muziek maakte. Reja's vader floot op een beenen fluitje. Iedereen maakte rumoer.

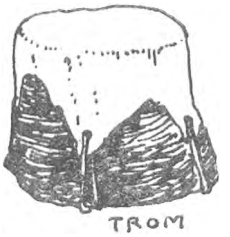

Later maakte Dwer een echt muziektuig. Hij spande een vel over een deel van een hollen boomstam en klopte er met een stok op : net een trom !

31. ZIJ AANBIDDEN DE ZON.

De grond werd droog, want de zon scheen fel. 't Duurde niet lang of er stond overal gras. Struiken en boomen kregen blaren. Er kwam leven in en onder de boomen in de boschjes !

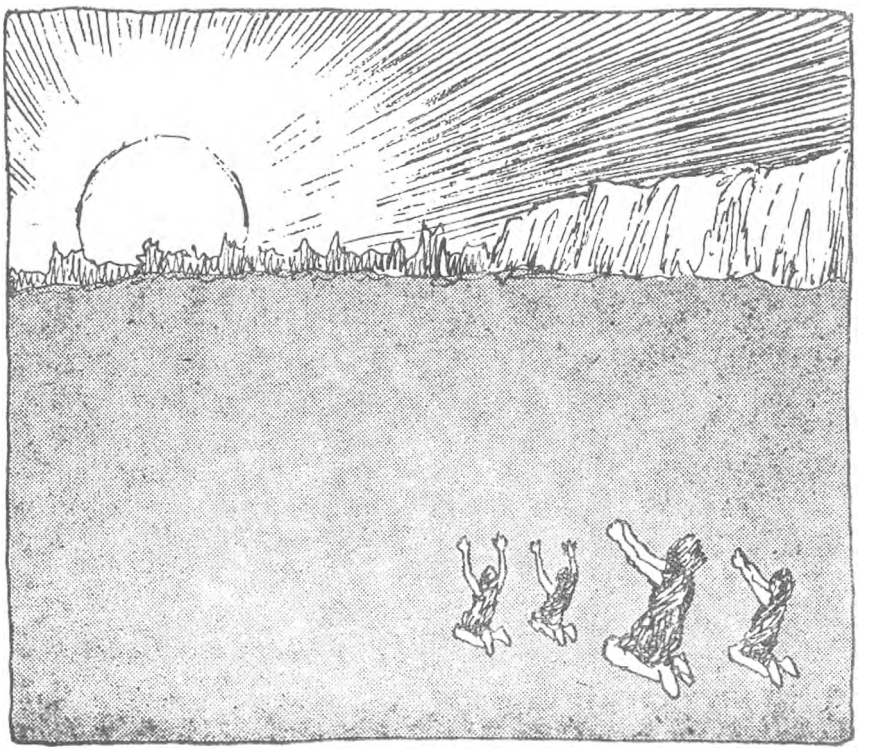

Het werd goed rond de hut. De menschen bleven soms een ganschen dag in de zon liggen. Zoolang de zon te zien was, bleef het warm ; maar als ze weg was, werd het koud. Zoo kwam het dat de menschen elken avond op de knieën zaten en aan de zon, die onderging, vroegen om gauw weer terug te komen. En zij kwam ook elken keer opnieuw boven, maar... langs den anderen kant.

32. POTTEN BAKKEN.

De gaatjes tusschen de steenen der hut, vroeger met sneeuw en zand dichtgestopt, waren weer open. Nu hadden ze er natte klei ingeduwd, maar zij werd hard in de zon en er moest maar altijd nieuwe klei gezocht worden om de barsten en spleten te vullen. Dwer en Reja vonden dikke klei langs den waterkant. Daar kwamen ze nu heele dagen spelen, want met die klei konden zij van alles maken, veel gemakkelijker dan met hout : een bekertje, een visch, een ventje ! Als zij in de zon lag, werd zij hard. Met zulk een hard geworden bekertje schepten ze water, maar dat werd er geel en vuil in.

Reja had eens een schoonen pot gemaakt en hem, vol water, boven het vuur tusschen takken gezet. Maar o wee ! er kwamen barsten in, 't water liep er uit en een halve pot viel in de vlammen. Hij kwam er zwart uit, maar zoo hard als steen ! Nu gingen zij druk aan 't zoeken, probeerden gele, dan weer donker-bruine klei, maakten potten op alle manieren, lieten ze bakken en hadden eindelijk een pot, die niet gebarsten uit het vuur kwam.

Dat was de eerste pot, dien de menschen gemaakt hebben. Nu zouden zij nog vele andere potten, kruiken en een braadpan maken. Hier zijn ze :

Eerst water aanhalen. En dan eten koken. Ze wierpen van alles in den pot : wortelen, uien, vleesch, vet, bladeren. Maar ze zetten den pot niet in 't vuur ; daar dachten ze nog niet aan. Ze legden gloeiende steenen in die soep tot ze siste en dampte ; en sommige van die steenen barstten stuk en zoo geraakte er soms zooveel steengruis als vleesch in den pot ! Daar gaven zij toch niet om, ze vonden het zoo al zeer lekker.

33. HET VLOT.

Als er vleesch genoeg was, speelde Dwer aan den waterkant. Daar was hij liever dan in 't woud, waar hij toch alles gezien had en kende. Hij kon in 't water heerlijk plassen en hij werd er een zuivere Dwer door. Maar ver liep hij nooit in het water, want als hij de diepte voelde, kroop hij rap weer op den wal.

Eens liep hij een eind langs den oever. Hij wou heel ver gaan. Op een zonnig plekje zag hij vreemde diertjes op 't zand liggen. Die had hij nog nooit gezien. Zij hadden vier pootjes en een kop net als onder een groot dik boomblad verstopt. Het waren schildpadden. Hij was niet vervaard en nam ze in de hand. Hij nam hun schild af en

zette het omgekeerd op 't water. Het dreef. Het ging niet onder, zooals hijzelf of zooals zijn steenen bijl. De wind blies het weg en spoedig was het schild zoover, dat het nog maar een zwart puntje geleek.

Dwer wou ook eens ver op 't water gaan. Hij zocht naar groote, zeer groote schildpadden, maar vond zulke niet. Nu wierp hij van alles op het water, om te zien wat dreef en wat kopje onder ging : takken, stukjes hout, bladeren, klei, zand, steenen, beenderen ! Hout bleef boven.

De volgende dagen maakte hij een vlot van hout ; hij legde op het water een heele hoop dikke takken naast elkaar en hield ze bijeen met een riem. Dwer zat er op ; met een stok duwde hij zich van kant en dreef weg. Was dat een vondst ! Hij was al ver van kant weg, toen hij het eerst bemerkte. De wind had zijn vlot doen varen. Zijn stok kwam niet meer aan den grond ! Nu wou hij terug, maar 't ging niet. Hoe hij ook te werk ging, hij dreef maar altijd verder en was al in 't midden, toen het donker werd. Dwer was bang en bleef stil zitten. Hij bleef drijven, en als 't morgen werd lag hij toch weer aan kant. Rap van dat vlot af !

Maar, o wee ! nu vond hij zijn hut niet meer. Hij klom op een bergje en zag rond. Niets te zien. Dat land kende hij niet. Niemand was aan 't water. Doch ginder over 't water zag hij een priempje rook van den grond opstijgen. Daar was Reja's vader, want wie kon het anders

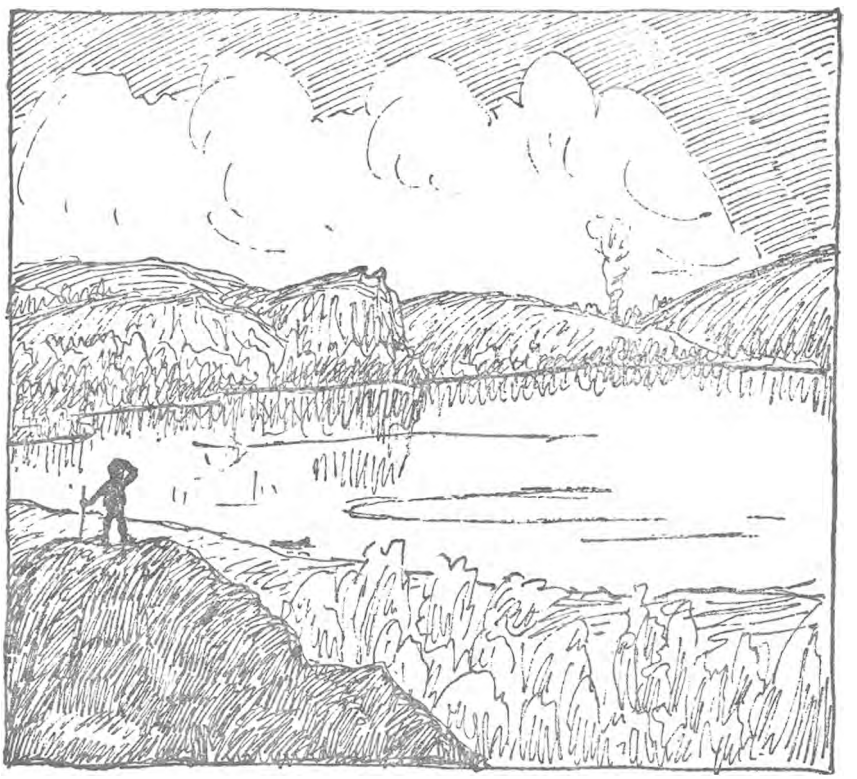

zijn die daar vuur maakte? Nu begreep Dwer dat hij aan den overkant van het groote water stond. Den ganschen dag stapte hij langs den oever, ging zoo rond het water

en kwam eindelijk terug in de hut. Reja's vader en moeder, zeer ongerust, hadden een groot vuur nevens de hut ontstoken. Als Dwer dat zag, dachten ze, zou hij hen wel terugvinden.

34. WILDE GEITEN.

Nu het opnieuw warm was geworden, waren er ook weer andere dieren gekomen. Vanwaar wist men niet. Maar er waren er heel veel. De bosschen zaten vol, over de graspleinen zag men ze soms met heele kudden draven, aan den waterkant kwamen ze 's avonds met honderden ineens drinken. Ook allerlei schoone vogels waren er te zien. Als Dwer soms dicht bij een boom kwam, vlogen er dozijnen van onder de blaren uit.

Eens bracht hij een wilde geit mee. Eenige dagen daarna nog een. En zoo ging hij voort tot er wel een dozijn gevangen waren. Hij had ze allen aan boomen vastgemaakt. Hij dacht : als 't weer koud wordt, zullen wij toch vleesch en huiden hebben. De geitjes sprongen en dansten. Dat vonden Reja en haar moeder leuk. Zij gaven ze van alles te eten. De geiten kenden spoedig hun meesteres die hun altijd eten gaf en nooit iets deed, al nokten ze nog zoo hard met de horens tegen den boom. Zoo werden ze tam en hadden geen lust meer om te gaan vluchten.

Maar er waren geitjes die jongetjes kregen en de moeder van Reja had gezien hoe die kleintjes melk kregen van de geitenmoeder. Zij ging ook melk nemen van de geiten in de aarden potten en iedereen vond het lekker om er van te drinken. Zoo kwam het dat zij nu elken dag melk dronken.

Later deden zij hetzelfde met koeien en hadden alzoo koe-melk.

35. DE GRAANKORRELS.

Toen Reja eens nabij het bosch was, zag zij een plekje met graanhalmpjes staan. Zij proefde van de korrels en vond ze zoo lekker dat ze naar de hut liep om een mandje

en dit vol korrels deed. Dan ging zij spoedig terug, maar er was een gaatje in de mand en overal waar zij ging, vielen korrels op den grond. Zij liet ze maar liggen, want er bleven er toch nog genoeg over.

Moeder en Reja besloten nu de korrels te laten bakken. Ze wreven ze eerst fijn tusschen twee steenen en roerden er melk of water doorheen, en dan lieten zij die dikke pap op een platten steen bakken. Zoo maakten ze koeken! Van toen af gingen ze alle dagen graantjes zoeken.

Op zekeren dag stonden er graanhalmpjes dàar nevens de hut. Wie kon ze daar geplant hebben? Toen dacht Reja aan de verloren korrels, die door het gaatje der mand gevallen waren. Overal waar één graantje gevallen was, stond één halmpje met wel honderd nieuwe korrels.

Nu zouden zij eens een heele plek gronds vol korrels strooien. Achter de hut trokken zij het gras en de wilde planten uit. Dan legden zij voorzichtig de korrels in den grond. Elken morgen kwam Reja op den grond liggen en zien of er nog geen graantjes waren.

Het regende fel en des anderendaags waren er halmpjes te zien : kleine, groene puntjes. Maar zij groeiden en groeiden !

Zoo leerden de menschen graan zaaien en brood bakken.

36. DE NIEUWE HUT.

Op een morgen keek Dwer verwonderd naar Reja's vader, die maar aldoor rond de hut wandelde en niet tevreden scheen.

De hut was ook zoo laag en klein ! Rechtstaan ging niet, dan stootte men zijn hoofd tegen de takken, en daarom moest men maar altijd kruipen. Oppassen voor de puntige

steenen ! Oppassen voor het vuur ! Meer dan eens stootte men den pot met water of melk om. Soms klauwde men in het deeg dat op den steen lag te bakken. En de wind blies door de gaten. Erger : Als 't regende, kwam 't nat tusschen de takken binnenloopen. En de rook maakte nu en dan een zwart manneke van Dwer.

Zij besloten een nieuwe en grootere woning te maken. Zij zochten een goede plaats op, dicht bij boomen, op een landrug. Wat kostte dit werk veel zweet ! Maanden hakten ze met de bijlen om palen te maken uit dunne boomstammen. Die palen klopten ze in den grond. Zoo deden zij dat :

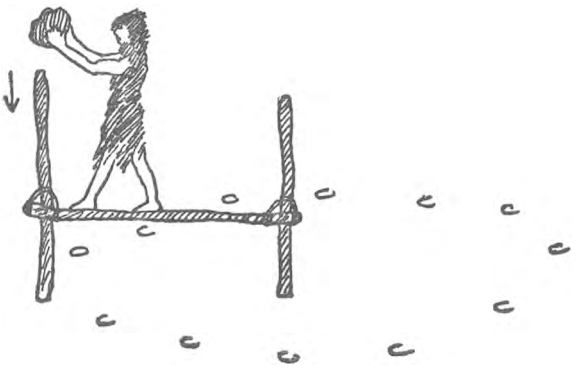

Zij groeven geen kuil meer, want daar liep de regen in. Geen steenen meer, maar palen. Tusschen die palen werden takken en takjes gelegd. Dan kneedden ze klei en bedekten daarmee de wanden. Ziezoo, dat geleek al op muren ! Er werd een schuin dak gemaakt. Dit dak bedekten ze met riet, dat ze met steenscherven ergens aan 't water gingen afsnijden. Natuurlijk een opening voor den rook.

Ook een drempel en een deur. Lach niet! De deur was niets meer dan een paar stokken met riet erop, maar zij ging toch open en toe.

Nu zouden zij ook een vuurhaard maken. In 't midden der hut legden zij een grooten vlakken steen en daarrond plaatsten zij vele steenen rechtop tegen elkaar. Er werd ook een kuiltje gemaakt om de gloeiende asch 's nachts te bewaren.

de nieuwe hut.

Op den vloer werden takjes gelegd, en daarover de huiden. Werktuigen en wapens stonden tegen den wand. Men zocht alle veders en pluimen bijeen om een bed voor 't nieuwe zusje te maken. Potten stonden naast het vuur. Beenderen en hout lagen er ook al.

Als de hut af was, maakten ze een groot vuur. Dikke koeken werden gebakken met graantjes, met melk en honing ! Zij dansten, riepen, maakten muziek met beenen fluitjes en met de trom. Er kwam geen einde aan hun vreugde.

37. DE ZIEKTE.

Reja's vader ging dikwijls tot aan den anderen kant van het bosch, en keek dan naar de plaats waar de hutten van andere jagers stonden. Altijd had hij er mannen gezien. Soms gingen ze weg, op jacht ; soms kwamen ze terug, beladen met wild. De kinderen speelden gewoonlijk rond de hutten.

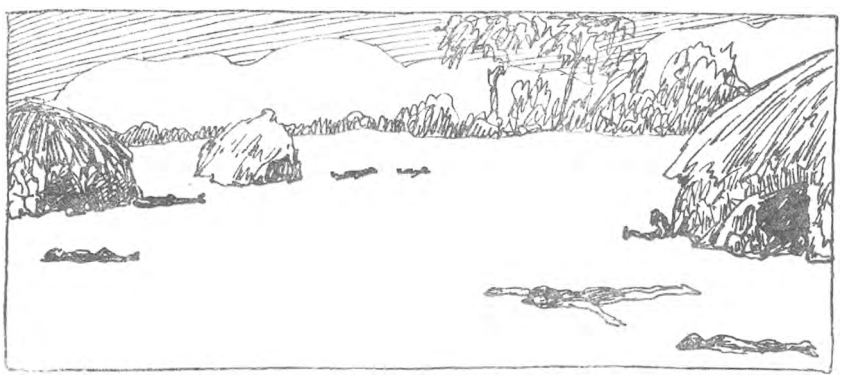

Maar op 'n keer zag hij niemand. Hij ging dichter. Hij zag menschen op den grond liggen, maar zij leefden niet

meer, zij waren dood. Hij was zeer bang en met groote oogen keek hij toe. Hij zag wel dat ze niet door wilde dieren waren verscheurd. Wat was er dan gebeurd? Dat kon hij niet vinden. Hij wist niet dat een vreeselijke ziekte de vaders, de moeders en al de kinderen had doen sterven. Hij dacht dat iemand, die heel sterk was, deze menschen gedood had. Hij vreesde dat die sterke man nog in 't bosch zat.

Hij keerde terug, ging traagjes tusschen de boomen door. Bij elken stap keek hij rond en spande zijn boog. Daar kwam hij aan een dikken, grooten boomstam. Zou de vreeselijke man er niet achter zitten? Hij sprong er op los en hakte met den harpoen dat stukken schors in 't rond vlogen ! Maar er was niemand. Hij kreeg het warm ; hij zweette ; hij voelde pijn, zakte op den grond ; hij zag niet meer waar de boomen stonden. Hij dacht dat de sterke man hem vastgreep en sloeg met den harpoen wild in 't ronde om hem te treffen. Maar er was niemand. Hij kroop ineen van de pijn, rolde zich over den grond. Dan bleef hij liggen ; hij was dood...

Zoo stierf Reja's vader door de ziekte, zonder dat hij wist wat het was.

38. DWER ONTSNAPT !

Toen Dwer Reja's vader niet zag weerkomen, ging hij hem zoeken. Doch het woud was groot. Hij liep nu langs hier, dan langs daar, maar vond den ouden man niet.

Toen hij ook langs genen kant van 't bosch kwam en in de verte de hutten zag, maar geen menschen, bleef hij lang zitten turen. Langs hier moest Reja's vader geweest zijn ! Op handen en voeten sloop hij nader tot hij men-

schen op den grond zag liggen. Neen ! Nu wilde hij niet dichter komen. Vlug als een haas liep hij terug, vluchtte over de heuvels, door het woud !

Langs dien kant zou hij nooit meer op jacht gaan.

39. DE WOLVEN.

De nacht was akelig. Zij weenden en kropen bijeen rond het vuur. Hoor ! Daarbuiten huilden wolven. De hongerige beesten sprongen tusschen de geiten. Als de bliksem zoo snel, sprong Dwer buiten, wierp met brandende takken tusschen de roovers, schoot pijlen af, wierp met den harpoen, sprong er tusschen en sloeg er met den puntigen steenen knuppel als een bezetene op los. Een wolf kwam bij de hut, maar Reja's moeder waakte en trof hem met de bijl, zoodat hij huilend over den grond rolde.

De strijd duurde den ganschen nacht. Telkenmale liepen de wolven weg, maar telkenmale kwamen ze weer. Er bleven nog drie geitjes over. Dwer bracht ze binnen en moeder hield ze vast, want de arme dieren hupten en bokten van angst. Maar de wolven kwamen nu op de loer liggen voor den ingang, gereed om op te springen. Dat zag Dwer aan hun oogen, die fonkelden als gloeiende houtjes in 't donker. Moeder en Reja legden al het hout en al de pluimen in 't vuur. Dwer begreep waarvoor ze dat deden. In vellen legde hij brandende takken en wierp ze naar de wolven.

Plof ! Plof ! Nog verder. Plof ! Plof ! De wolven vluchtten. Maar ach ! Dwer was zoo stout te werk gegaan, dat de vlammen aan de hut kwamen. Zie, het dak brandde ! De moeder en de zusjes vluchtten nu ook. Dwer smeet

alle tuigen en potten en huiden rap buiten. Juist op tijd, want op een ommezien stond de gansche hut in brand, en zij zagen nog enkel het vuur gensters spuwen.

De zon stond reeds aan den hemel, toen alles voorbij was. Zij lagen op den grond en weenden. Dwer had de wolven overwonnen, maar de schoone hut was weg.

40. WILDE PAARDEN.

Dwer en Reja en haar moeder namen alles wat er overbleef en gingen weg. Toen 't begon te schemeren kwamen ze aan den zoom van een woud en zagen er vele hutten staan. Er steeg rook boven de daken : er woonden menschen. Zij zochten een hollen boom en sliepen er in gedurende den nacht. Als de zon opkwam, gingen ze tot bij een hut. Er kwamen jagers buiten, die de nieuwe bezoekers lang bleven bekijken. Die jagers konden al wat spreken. Dwer verstond er niets van. Maar aan de gebaren, die ze maakten, verstond hij dat ze binnen mochten komen.

Het was een groote hut. Er zaten niet alleen moeders en kinderen rond het vuur, er stonden ook een geit, een schaap en een zwijn in een donkeren hoek. Dwer en Reja en de moeder werden het rap gewoon bij deze menschen en toen de zon een dozijn keeren op- en ondergegaan was, moest Dwer reeds mee op jacht. Van die jacht zal ik u wat vertellen.

Vroeg sprong Jaro, de hoofdman der jagers, de hut uit en klauterde op een rotsheuvel. Het was nog half-donker. Daar steeg de zon boven de bergen en joeg de duisternis weg. Het gekweel der vogels en het geloei der dieren in het dal begon. Ha ! Jaro wist nu dat de jacht kon beginnen. Hij stak de armen naar de zon uit, hij dankte

haar... Dan ging hij naar de hut, at en dronk met de anderen, en ieder maakte zich gereed.

Een eind het bosch in, krioelde het reeds van vogels. Maar die kleine fluiters en zangers waren moeilijk te vangen. Nu en dan zag Dwer aapjes langs de takken op en neer slingeren. Die wierpen met noten, want ze waren boos en ook bevreesd. Jaro smeet met een stuk hout tusschen de blaren. Roef ! De aapjes sloegen op de vlucht. Doch wat verder zat een groote aap. Hij verstopte zich hoog in de boomen. Als de jagers wat verder waren, kwam hij omlaag, bengelde aan een tak en pakte een pijl uit Dwer's koker. 't Ging zoo rap, dat hij reeds in een boom verstopt zat eer Dwer het bemerkt had. Rits ! Daar vloog de pijl in den grond, op een stap van Dwer af. Jaro en de anderen schoten pijlen naar den aap, maar zij raakten de takken te veel en troffen hem niet. Om van dien gevaarlijken gast af te zijn, sprongen ze in 't gras, kropen op handen en voeten een eind voort, keerden ineens links verder, na een eindje weer rechts. Dan kon de aap niet meer zien waar ze gekomen waren.

Zij kwamen aan een plek waar geen boomen stonden. Niets dan struikgewas. Zij kropen daartusschen en zagen opeens een waterke. Hier gonsden duizenden vliegen, muggen en waterkevers dooreen. Aan den overkant zagen ze wilde paarden. De dieren hadden de jagers bemerkt en sprongen rap op de vlucht. Jaro en zijn makkers er achter ! Loopen, springen, tuimelen, schreeuwen en roepen : ho-hee ! ho-hee ! Zij spanden de bogen, deden pijlen door de lucht snorren. Een pijl trof een der dieren, dat nu liggen bleef. Zij aten van 't vleesch en dronken van 't bloed, want ze hadden grooten honger. Nu werd het donker en zij zochten een hollen boomstam nabij het bosch. Ze wierpen blaren en gras in het hol en kropen er dan in. Zoo sliepen zij gedurende den nacht.

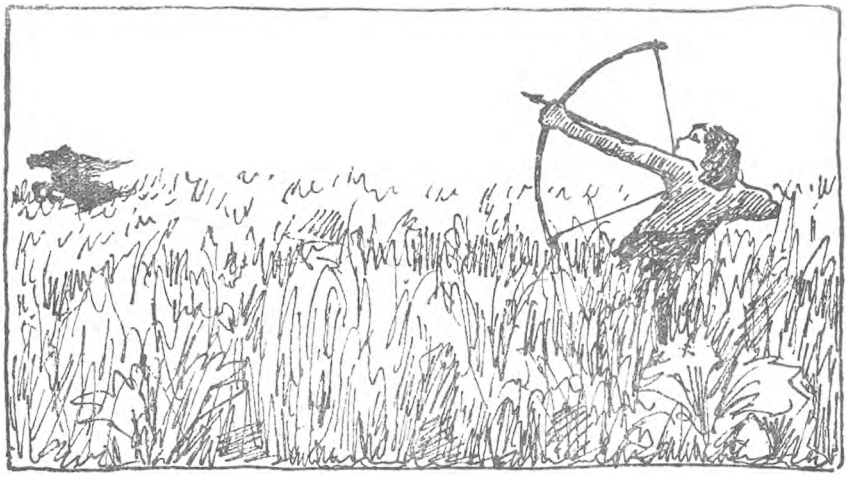

Des anderen daags gingen ze terug naar het waterke en bleven er wachten tot de wilde paarden weer kwamen. Doch nu doodden zij geen paard meer. Zij joegen ze voort langs het water, tot ze in een dal liepen, dat door hooge bergen omringd was. Hier waren de dieren ingesloten. Zulks hadden ze vroeger met wilde ossen, schapen en zwijnen ook gedaan. Zij lieten de paarden daar en keerden den derden dag weer naar de hutten.

. . . . . .

Als zij later paarden wilden hebben, wisten ze waar zij er konden vinden. Zij brachten zelfs eten voor hen aan. Zoo kwam het dat, na vele jaren, de paarden, de schapen, de ossen niet meer bang waren voor de jagers en tam werden.

41. VLECHTEN.

Vroeger namen de menschen lange grashalmen om een hazenvel toe te knoopen of om stukken vel om hun lijf te binden. Toen Reja leefde hadden zij reeds lindenbast ontdekt en daarmee genaaid.

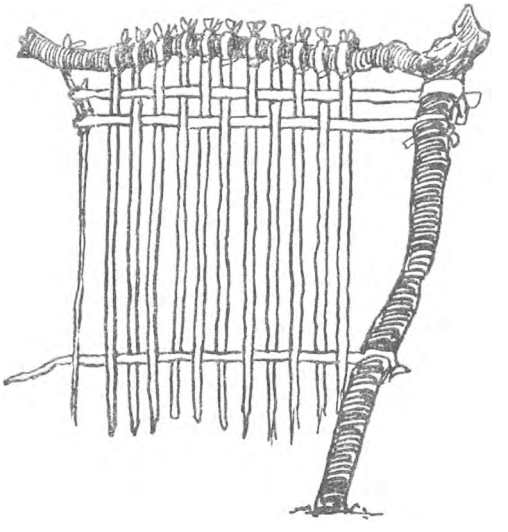

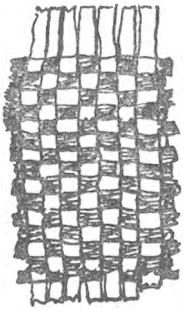

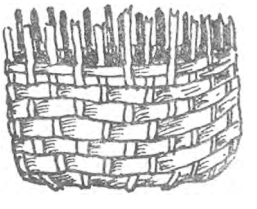

Niet ver van de jagershut liep een beekje. Daar legde Reja groote stukken bast in en haalde ze er na een tijdje uit. De reepjes kwamen dan gemakkelijk los en waren lenig en taai. Wat zij vroeger met takjes en gras deed, zou zij nu met die reepjes van bast doen.

Zij nam een gekromden tak en bond vele reepels aan den bovensten arm. Dan bond zij een ander reepje onder aan den anderen arm en weefde het tusschen de hangende reepels door. Daarna werd dit ééne reepje naar boven geschoven en daar weer goed vastgemaakt. Dan kwam een tweede reepje aan de beurt, dan een derde, en zoo meer, tot het een geheel vlechtsel werd. Reja's handjes trokken en hakten nog wat, legden knoopjes, vouwden, plooiden om, en op den duur werd het een mat.

Maar Reja leerde bij. Later zag men ze mandjes vlechten. En nog later kwamen er mandjes met gekleurde bandjes in. Dat ging eenvoudig genoeg. Zij nam lichte en donkere bastreepels en daar ze niet tellen kon, legde zij ze onder haar vijf vingers en kwam er toch toe evenveel witte als zwarte dooreen te vlechten. Zij deed het soms ook met smalle en breede reepels.

42. HOE JARO LEERDE VISSCHEN.

Jaro en de andere jagers waren heel wat verstandiger dan de vroegere holbewoners. Zij hadden betere bogen en pijlen en wisten ook steenen te polijsten, dat wil zeggen, ze glad te schaven en schoon af te ronden. Een hamer maakten ze niet door een steen in het gat van een stok te kloppen, maar omgekeerd, door een been in het gat van een steen vast te zetten.

De vroegere holbewoners liepen nooit ver van hun hol

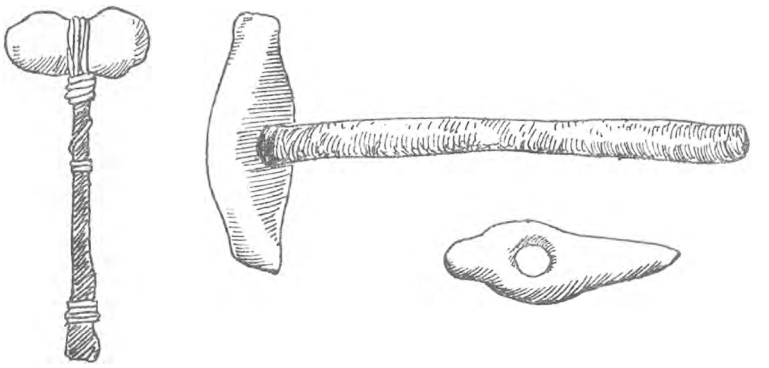

weg en kenden ook niet veel van het omliggende land en de wouden. De jagers van Jaro durfden twee, zelfs drie dagen lang op jacht gaan en zoo kwamen ze te weten waar er veel wild zat, waar er paarden of geiten liepen, waar de bergen en wateren waren, waar ze goede steenen vonden en hoe zij terug moesten komen.

Eens waren Jaro en Dwer vier dagen lang uit en kwamen aan een groot water tusschen bergen. Zulk een groote plas hadden zij nog nooit gezien. Ook bleven zij een heelen dag langs den oever loopen. Dwer zag een visch tegen den kant zwemmen ; hij wierp met een harpoen en haalde hem boven. Zij vonden het lekker eten. Jaro wilde visschen meenemen naar de hut, maar er kwam geen enkele visch meer tegen den kant. Dwer maakte dan een vlot. Als ze er met hun beiden op gingen, sloeg het om, want het was veel te klein. Gelukkig was het niet diep langs den kant.

Zij besloten dan zonder visch terug te gaan. Dit deden ze, maar na eenige dagen kwamen ze er terug, ditmaal met een dozijn mannen. Zij maakten nu twee groote vlotten van schoone, ronde dennestammen, een voor Jaro en een voor Dwer.

Daarmee gingen ze op 't water. Jaro zag vele visschen, maar ze zwommen wat diep en hij kon er geen met den harpoen treffen. Doch telkenmale hij den harpoen ophaalde kwam er een visch op af en hapte er naar. Bij Dwer hetzelfde avontuurtje.

Zij moesten weer teruggaan... zonder visch. Maar in de hut nam Jaro een langen stok, een even langen reepel bast, een beenen haakje en maakte een vischlijn. Dwer deed hetzelfde.

Daarmee trokken ze weerom op reis naar het groote meer. En nu hing de haak pas in 't water of er lag een visch aan vast. Zij haalden zooveel visschen op als ze maar lustten en brachten er een heele vracht mee naar de hut.

Van toen af kwamen ze gedurig naar 't groote water en brachten altijd een provisie visch mee naar de moeders en de kinderen in de hutten.

43. DE NEDERZETTING AAN HET WATER.

Dit is het laatste dat ik van Jaro en Dwer en Reja vertellen kan; want eerst stierf Jaro en de andere jagers begroeven hem onder een bergje van zand. Zij staken hamers, potten en kruiken, manden en vischhaakjes in dat zand. Waarom ze dat deden, weet ik niet. Misschien dachten ze dat Jaro eigenlijk nog niet dood was...

Daarna werden Dwer en Reja oud, stierven en werden ook begraven.

Ik moet een paar honderd jaar overslaan...

. . . . . .

Dan leefden er op dezelfde plaats nog jagers. Veel meer dan vroeger. Een der vaders had een zoon *Werl* en een dochter *Maja*.

Zij hadden goede aarden potten en kruiken die ze in 't vuur zetten om eten te koken. Daar ze liever koekendeeg van graantjes lustten dan paarden- of geitenvleesch,

moesten ze groote plekken gronds vol zaaien om veel van die graantjes te kunnen oogsten. Maar ze vonden niet veel geschikt land rond de hutten. Er waren te veel struiken, wilde planten en boomen.

Bij 't groote water hadden zij echter wel groote vlakten gezien, waar niets dan gras stond. En om visch te halen moesten ze altijd door 't woud gaan. Dit werd gevaarlijk, want er waren leeuwen in 't bosch gekomen.

Op een morgen braken Werl en zijn vader de hut af. De dagen daarop droegen ze alles, het eene na het andere, tot bij 't groote meer en zetten zich aan 't werk om een nieuwe woning te bouwen. Toen deze af was, kwamen de andere menschen zien. Zij konden onder de hut loopen, want ze stond op palen ! Dat vond Werl's vader beter : wilde dieren zouden nu niet meer gemakkelijk bij den ingang komen en 't zou tevens droger blijven in de hut als 't regentijd werd.

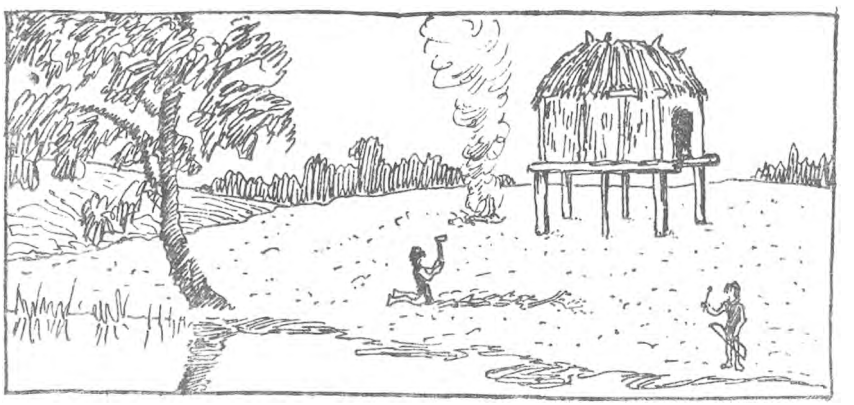

Nu verhuisden ook de andere menschen. 't Werd een heel ander leventje bij 't water : veiliger woning, een groot land om te zaaien en visch bij de hand.

44. BRONS.

Toen ze daar eenige zomers en winters geleefd hadden, kwamen er eens twee vreemde jagers van ver uit het Zuiderland tot bij het water. Benevens boog en pijlen, droegen ze elk nog een lange lans. Daar wilde Werl wat meer over weten, want zulk wapen kende hij niet. Hij liet de mannen binnenkomen en gaf ze korrel-koek te eten, die ze gretig binnensmulden ! Werl bekeek de lans en vond dat de punt niet van steen was. Hij kende zulk ding niet. De lans was ook niet van steen, maar van brons.

Die mannen hadden in hun bergstreek, tusschen steenen, ook klompkens gevonden, die er uitzagen als steenen, maar die — als ze lang in 't vuur lagen — half smolten. Als dat gesmolten goedje koud geworden was, was 't weer hard, en wel zoo hard als steen. Zij hadden een klomp klei rond een steenen bijl gedaan. Deden ze dan de bijl voorzichtig uit dien kleiklomp, dan werd deze een gietvormke, dat wil zeggen, een kleiklomp met een holte in, welke den vorm had van de bijl. Konden zij het gesmolten goedje in den gietvorm doen loopen, dan zou het er, als het koud geworden was, als een bijl uitkomen. Na veel probeeren en vele brandwonden aan de handen, slaagden ze daarin. Daarna hadden zij hamers, messen, lanspunten en nog andere voorwerpen gemaakt. Zij hadden er niet enkel gietvormkens maar ook smeltkroesjes toe noodig. De klompkens die ze vonden noemen wij nu *erts* en het gesmolten goedje *brons* (= dat is koper en tin bijeen).

Het was zulk een bronzen punt aan een stok, die de vreemde jagers bij zich hadden. Werl toonde hun een mooi gevlochten mat en kwam er toe de mat met de lans

te ruilen. De mat behoorde nu aan de jagers en de lans aan Werl. Hij dreef al handel, *ruilhandel.* Werl was zóó in zijn schik met het nieuwe tuig, dat de twee mannen in de hut mochten overnachten en 's morgens visch te eten kregen.

Toen ze terugkeerden naar 't Zuiden... gingen Werl en zijn vader mee. Het duurde vele dagen eer ze weerkwamen, maar ze hadden gezien hoe de menschen van 't Zuiden die bronzen tuigen en wapens vervaardigden en waar ze klompkens gingen zoeken en hoe zij deze van gewone steenen konden onderscheiden.

Werl en zijn vader deden alles na en op den duur hadden zij zelf voorwerpen van brons gemaakt. De steenen werktuigen bleven echter ook immer in gebruik.

De vreemde mannen kwamen nog dikwijls weer. Zij brachten later ijzeren tuigen, zilveren en zelfs gouden voorwerpen aan; ook zout, dat ze zelf weer van andere menschen uit nog verder gelegen streken aan zee, gekregen hadden. Het werd alles tegen vlechtwerk van de bewoners aan 't water geruild.

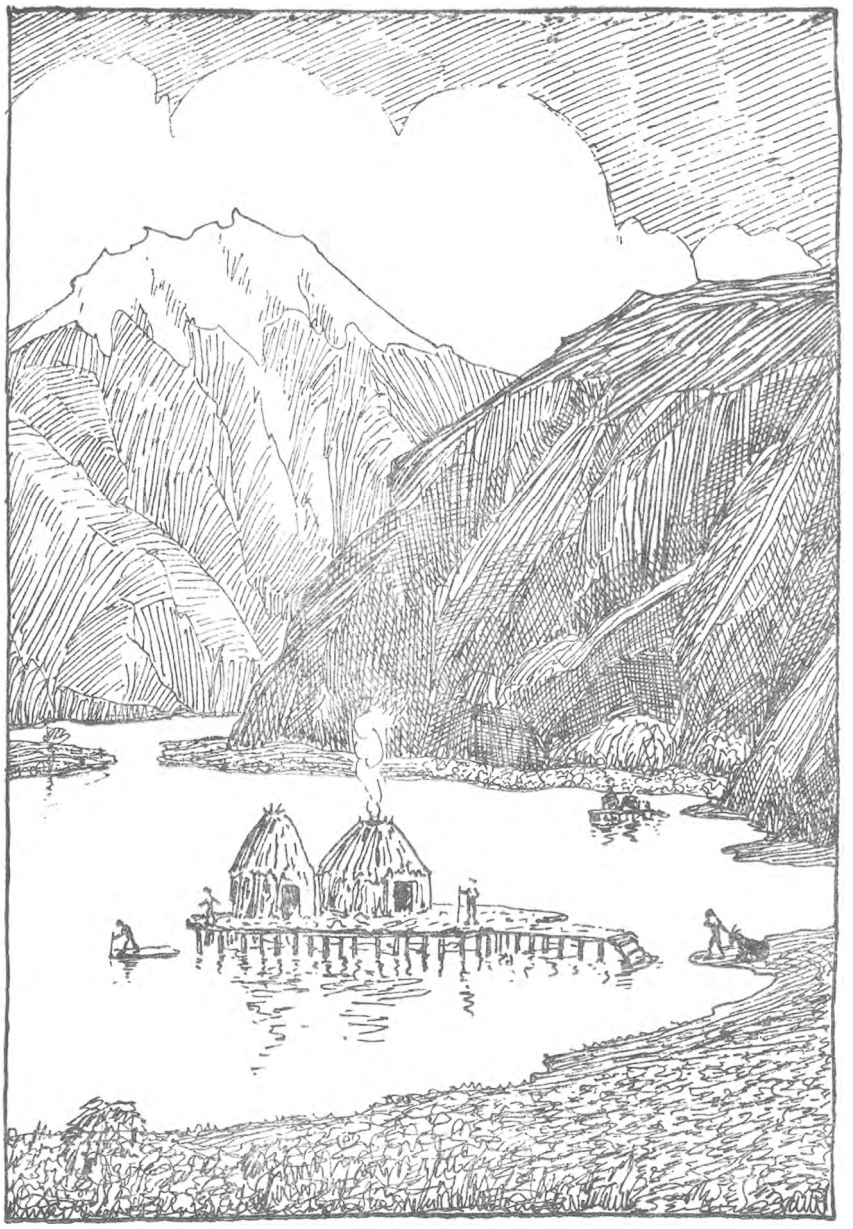

45. PAALWONINGEN.

Denk maar niet dat de bewoners aan 't water nu een rustig leventje hadden en gerust over 't land konden wandelen ! Er waren nog wilde dieren ! En wat vroeger gebeurde, gebeurde nu nog. De menschen hadden wel betere wapens, betere woningen, maar daarmee bleven de roofzuchtige springers niet weg. Enkel waren deze zoo groot niet meer als vroeger, doch wat ze in grootte verloren, wonnen ze aan list en rappe sprongen. Er liepen leeuwen, tijgers, wolven, beren, wilde katten, e. a. ; er kropen ook slangen. Meer dan eens kwamen deze roovers 's nachts rond de hutten sluipen en overvielen den eenen of anderen mensch die nog een toertje alleen waagde te doen. Zelfs in vollen dag was er eens een tijger op een man gesprongen, die stil naast zijn woning hout zat te hakken.

Er kwamen nog andere vijanden ! En dat waren menschen ! Ja, het gebeurde eens dat menschen van een anderen stam, die er erg verhongerd uitzagen en ergens van uit een ver woud kwamen, iets van de bewoners bij 't water trachtten te stelen. Dan werd het een gevecht, waarbij de pijlen natuurlijk de vreemde indringers op de vlucht joegen.

Zucht naar meer veiligheid bracht Werl's vader op de gedachte de paaltjes van de hut in 't water te zetten en zoo op het water te gaan wonen. Daar hij reeds het meest woorden kende (misschien nog maar honderd hoop en al !) was hij zoowat de hoofdman. Hij riep al de anderen bijeen en maakte hen wijs wat hij van plan was.

Des anderen daags begonnen ze reeds te werken. Het ging niet vlug vooruit en 't was ook niet gemakkelijk. Eerst vlotten en nog vlotten maken, dan groote aangepunte

palen klaar leggen, dan deze een voor een in den bodem van 't meer kloppen, dan een vloer van palen leggen, daarop hutten bouwen, en dan al het andere, dieren, voorwerpen, wapens, steenen, enz. verhuizen. De vlotten werden aan de palen in 't water vastgemaakt.

Men moest eerst van den kant eenige passen door 't water gaan, dan op een ladderke klimmen en daarna over den palen vloer wippen om in de hut te geraken.

46. VAN EEN ANDER WILD DIER.

Er was een wild dier, dat vroeger altijd liep waar de jagers liepen. Dat kwam misschien wel omdat het te klein was om een groot dier te pakken en te rap om door dit groote dier zelf gepakt te worden. Maar als de jagers een der groote dieren — paarden, ossen, herten — gedood hadden, vond het natuurlijk wel wat overschot om er aan te peuzelen. Daarom : als het jagers zag, liep het mee. Die deden het geen kwaad, want door zijn blaffen en springen joeg het de andere dieren op, juist wat de jagers van doen hadden ! Gaarne smeten deze 't een of ander stuk pees naar den wilden blaffer, want hij hielp hen immers !

Hij werd — na lange jaren — hun vriend. Hij kwam dichter bij, liep mee tot aan de hut, bleef daar ergens liggen tot ze weerom op jacht trokken. Vanuit de hut smeet men hem ook al eens een stuk been toe. Hij kwam al dichter en dichter en bleef op den duur bij den ingang liggen. Kwam er 's nachts een roofdier, dan begon hij weer vreeselijk te blaffen en te springen, en zoo waren de jagers daarbinnen gewaarschuwd en spanden hun bogen...

Deze wilde blaffer werd het tamste aller dieren. In den

tijd van Werl had elke familie er een. Als 't licht was, liep hij overal mee, en als 't donker was, lag hij te waken op de paalwoning.

47. EEN DAG BIJ DE PAALBEWONERS.

Als 't licht begon te worden, stond Werl's vader op, deed het vuur beter branden en ging dan buiten eens rondkijken. De hond blafte en wipte rond. Intusschen waren moeder, zoon en dochter ook opgestaan. Moeder greep de kruiken, waarin ze graankorrels en geitenmelk bewaarde. Zij ging wat water scheppen in een anderen pot, zette hem in 't vuur en deed er dan melk en graankorrels in. Als die slappe brei warm genoeg was, dronk er ieder op beurt wat van. Dan kwam er een groot stuk vleesch uit een andere kruik te voorschijn ; het werd verdeeld en opgepeuzeld, terwijl men tusschendoor een slokje water uit de kan dronk. De twee geiten en de drie schapen in den hoek scharden met de pooten op den vloer. Werl's vader duwde de « deur » open en wierp een stuk been naar den hond. Weer werd er hout op 't vuur gelegd.

Werl's vader ging buiten. Den vorigen dag had hij een hoop takken aangebracht. Daaruit kapte hij lange blokjes hout met een bronzen bijl. Al de stukken werden op een hoop gelegd tegen den wand van de hut. Werl kwam ook buiten, daalde langs de palen af op een vlot. Met een stok deed hij het vlot varen en in 't midden van 't meer gekomen, begon hij te visschen.

Moeder kwam buiten en wierp vuil en afval over den palen-vloer in 't water, daar zij de hut juist gereinigd had. Daarna kamde zij heur haar en bond het bijeen. Maja deed dit ook.

Toen Werl met twee visschen terugkwam, zat Maja nevens de hut en was bezig met reepels te vlechten. Intusschen maakte Werl een vuurtje op een steenen vloer nevens de hut, zette takken recht en hing er de visschen — opengereten — tusschen, om ze te laten... bakken boven de vlammen. Moeder kwam kijken en als de visch gaar was, kwamen ze allen bij en aten hem op. Werl kroop dan binnen. In een hoek lag een stuk vel met lange haren, afkomstig van een vroeger gedood paard. Hij trok er eenige haren uit en bond ze aan de vischlijnen. Vader ging voort met hout kappen. Moeder nam beenen naalden en draad van paardenhaar en naaide stukken huid aaneen. Maja ging voort met vlechten.

Toen stond de zon al hoog aan den hemel. Vader kreeg honger en at wat van het gerookte vleesch uit den pot. Daarmee was het op. Werl kreeg ook honger. Juist had moeder de geitjes gemolken, van de melk gedronken en het overige in een pot laten staan. Werl dronk dit uit. Hij wilde nu ook nog graantjes hebben, maar die kreeg hij niet ; moeder werd boos, want de graantjes moesten bewaard blijven ! Werl trok pluimen uit veeren, die daar op den grond lagen. Daarmee zou hij de pijlen opnieuw klaar maken voor de jacht. Ook moest hij een nieuwe pees in een stukken boog spannen.

Intusschen was vader op het land gegaan met boog en pijl. Zijn hond liep hem vooruit en bleef staan blaffen ginder ver. Als Werl's vader bij den hond kwam, stond hij voor een dassen-hol. Hij joeg den hond terug naar de hut en bleef op de loer liggen. Bij 't vallen van den avond kwam de das uit zijn hol en vader doodde hem. Toen hij er mede aan den waterkant kwam, zag hij zijn zoon en zijn dochter de geitjes en de schapen binnenbrengen. Zij hadden de dieren laten weiden.

Terwijl vader, zoon en dochter op 't land waren, vergaarde moeder klei langs den boord van 't water. Er waren potten stuk en des anderen daags zou er een nieuwe pot gebakken worden.

Toen vader de hut binnentrad was de gansche familie bijeen. De das werd gevild, stukken vleesch er van gebraden en opgesmuld met harde meel-koeken, die sinds lang in een pot bewaard lagen. Er werd dan op fluitjes, trommels en boog-pezen muziek gemaakt tot de slaap iedereen deed zwijgen... Het was lang donker. De dag was om.

48. DE JAGERS WORDEN LANDBOUWERS.

Gij ziet dat de paalbewoners al iets of wat met overleg leefden. Potten werden slechts gebakken als er een of een paar stuk waren, eerder niet. Kleederen werden slechts genaaid als de stukken, die ze aan hadden, van hun lijf vielen, eerder niet. Maar... brandhout werd al voor een paar dagen op voorhand klaargezet en graantjes werden er altijd bewaard om er later mee te kunnen zaaien. Dat waren al twee zaken, die voorzienigheid toonden.

Werl en zijn vader gingen nog altijd op de jacht. Maar

dat verminderde van dag tot dag. Tamme dieren hadden ze in de hut staan ! En zij konden daarbij zoo gemakkelijk visch vangen en na elken zomer zooveel graantjes op de halmen vinden, dat ze minder en minder op jacht hoefden te gaan.

Hun tijd werd vooral ingenomen door het bewerken en verzorgen van het zaailand. Zij hadden de plek met paaltjes afgesloten ; zij leerden den grond omkeeren vóór ze gingen zaaien. Daarvoor maakten ze allerlei spaden van hout, die stilaan veranderden en op den duur geleken op ploegen. Denk maar niet aan onze ploegen ! Hier is er zoo een :

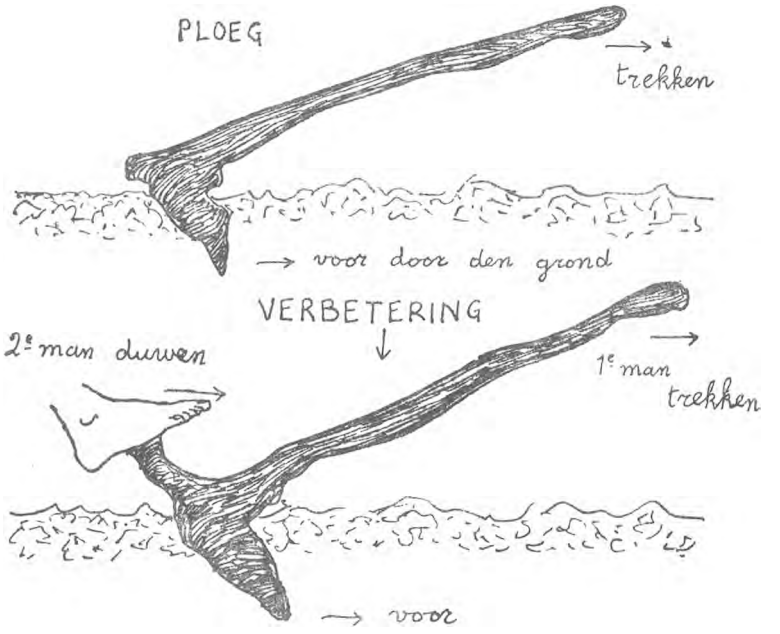

Onkruid dat er in dien tijd zoo gemakkelijk kwam tusschen groeien, moest op tijd uitgetrokken worden. En als

het graan rijp was, moesten de halmen uitgetrokken worden ! Dat zullen ze wel heel lang met de handen gedaan hebben, later misschien met steenen of bronzen messen. Nadat de korrels in potten gelegd waren, werden ze geroosterd om ze langer te kunnen bewaren. En ze leerden dan ook beter het graan malen. Zij vonden een molen uit ! Denk maar niet aan onze windmolens. Hier is er zoo een :

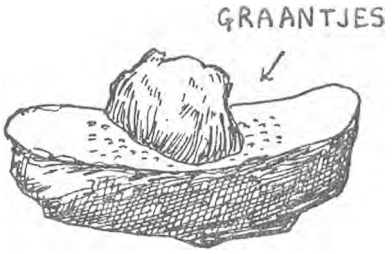

Met dit al veranderde stilaan hun dagelijksche leven : *van jagers werden zij landbouwers.*

49. EIGENDOM.

Een eindje van Werl en Maja's paalwoning, stond er een andere. En verder kon men er nog weer andere zien. Al de bewoners hadden paalwoningen gebouwd. Sommige hadden één hut op den palen-vloer gezet, andere twee ; weer andere woonden zelfs samen in vier, vijf, wel zes en meer hutten op denzelfden paal-bouw.

Daar het platte land — goed om graantjes te kweeken — rond het water lag en men niet al te ver kon loopen, ver-

mits men dan aan de bergen kwam, gebeurde het wel eens dat menschen wilden zaaien juist waar ook andere menschen wilden beginnen. Kwam er al eens een jongen of een zusje met schapen of geiten op het land loopen recht voor een andermans paalwoning, dan werd dat met een boos oog aangekeken.

Ze verstonden elkaar op den duur zóó, dat elke familie of groep van families (van een zelfden paal-bouw) ieder een stuk land verkoos, waarop dan de buren niet kwamen. Familie van paal-bouw 1 had een zaai-plek 1 ; familie van paal-bouw 2 had weer een andere zaai-plek, 2 ; en zoo voort. En zoo kwamen er omheiningen om de plekjes.

Wilde 1 haar gebied vergrooten, dan moest zij maar land in beslag nemen verder op, maar niet op de plek van 2 ; 3, waar zij wilde, maar niet op het terrein van 1, 2 of 4 ; en zoo had elke familie haar eigen lapje grond of haar *eigendom.*

50. DE BOOT.

Niet ver voorbij het zaailand van Werl lag een boomtronk. Die lag er al sedert lang. Een storm had hem daar uitgerukt. Werl was er immer voorbijgeloopen, soms over gesprongen, zonder er acht op te slaan.

Eens bleef hij er lang bij staan. Zijn vader kwam op hem toe en zij spraken wat met elkaar. Dan haalden zij hun beste bijlen, beitels en schrapers. De takken werden eerst afgedaan. Daarmee was de dag al om. Ik zal van de volgende dagen niet meer spreken, want het duurde zoo lang eer ze met dat begonnen werkje uitscheidden, dat intusschentijd de zon wel honderd maal op- en ondergegaan was. Ik vertel dus enkel wat ze achtereenvolgens deden.

Als de takken en de schors er af waren, hakten ze den boomstam in 't midden door. Dan haalden ze vanuit de hut brandende houtjes in een vel en maakten een vuur nevens den stam. Met brandende houtklompen kwamen ze er toe het hout langs den bovenkant te verbranden, zoo, dat het gemakkelijk met beitels en hamers kon weggehakt worden. Na lang werken, geraakte de boomstam uitgehold. Wanneer ze dachten alles klaar te hebben, keek Werl naar het water ; 't was of hij den uitgeholden stam al drijven zag !

Doch om hem op 't water te krijgen, dat was een andere zaak. Eerst duwden en trokken ze ; moeder en Maja kwamen ook helpen, maar 't ging niet. Hij was zoo zwaar ! Toen deden zij hem voortrollen over ronde paaltjes. Dat was een heel werk : optillen, onderduwen, voortrollen. Hij rolde een heel eindje ; dan weer optillen, het paaltje er onder duwen en voortrollen. Het ging goed, want het was berg-af. Eindelijk kwam de uitgeholde boom aan

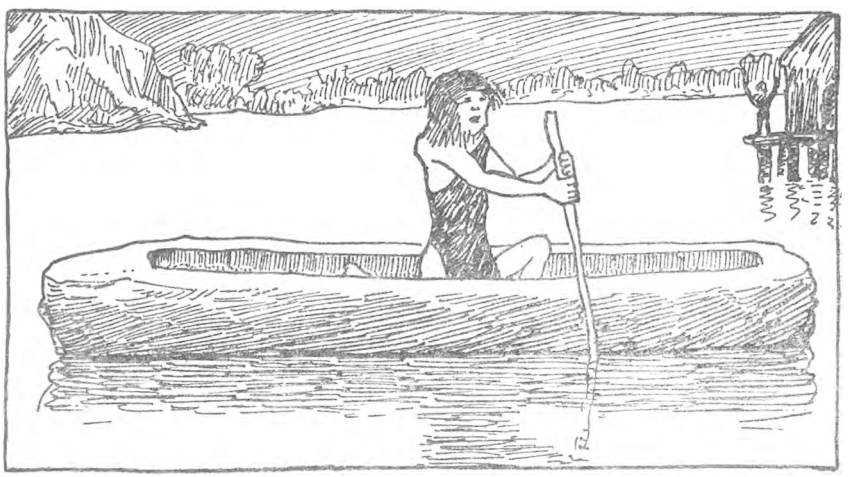

't water. Nog een duw en hij dreef. Werl klauterde er in. Met een langen stok deed hij hem varen.

Zoo dreef de eerste boot, die de menschen gemaakt hebben, op het water.

51. VERSIERING.

Het spreekt vanzelf dat er, na een paar zomers, meer da néén « boot » op het meer vaarde. Doch de paalbewoners hadden nog vele andere zaken geleerd. Zoo hadden zij reeds schoone potten en kruiken met ooren aan. Door middel van takjes of puntige houtjes teekenden zij streepkens, bandjes, rondekens of vierkantjes op de wanden dier potten. Ook wreven zij er die figuurtjes soms op met een soort klei, die okergeel, rood of blauw gekleurd was. Ja zij « schilderden » zichzelf ! Die gele of roode klei met vet doormengd was hun verf. Daarmee brachten zij kleuren op hun gelaat, op hun armen of beenen, zelfs op hun haar. Dat deden ze misschien wel om 's winters beter tegen de kou te kunnen (denk aan het vet), maar meer nog omdat de menschen in dien tijd reeds gaarne pronkten. Werl van paal-bouw 1 wou schooner zijn dan den jongen van paalbouw 2 ; en het meisje van paalbouw 2 wou schooner zijn dan Maja van paal-bouw 1 ; en zoo voort.

Er kwamen nog kammen, oorringen, halssnoertjes, armbandjes in been of in geruild zilver en goud bij om zich mooier te maken. De wapens en tuigen in brons werden

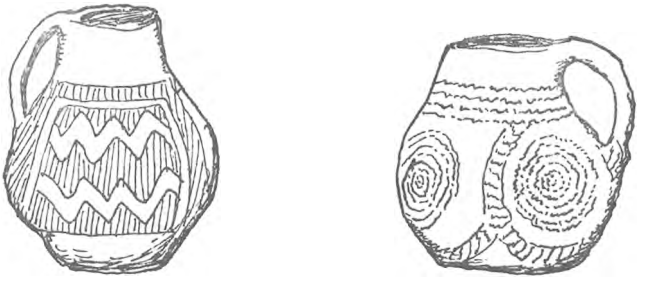

AARDEN POTTEN

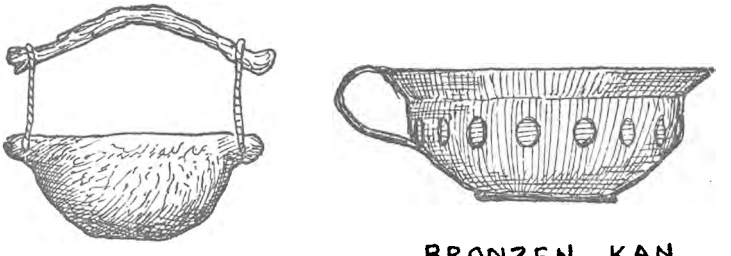

BRONZEN KAN

POT OM BOVEN HET VUUR TE HANGEN

zoo fijn bewerkt, dat ze even scherp en puntig waren als onze hedendaagsche messen. Op bronzen kannetjes en schoteltjes stonden ook rondekens, streepjes en ruitjes.

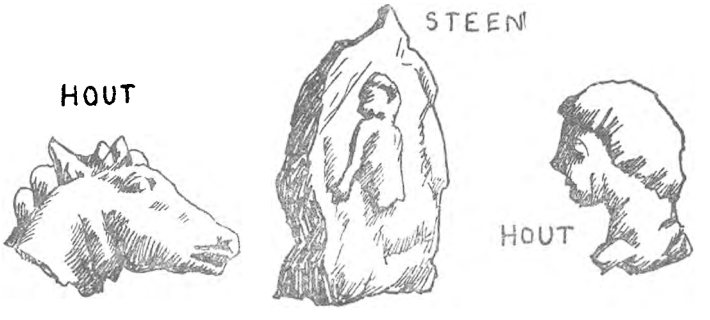

WAT ZIJ NOG MAAKTEN

52. VAN WOL EN VLAS.

Herinnert ge u nog dat Maja soms buiten naast de hut bezig was met reepels van boombast te vlechten tot matten en mandjes? Welnu, later, als haar moeder heel oud en zijzelf een groote dochter geworden was, vlocht zij met lange draadjes en maakte kleederen! Heeft zij dit zelf gevonden? Of leerde zij het van andere menschen, die verder in 't Zuiden leefden? Niemand weet het!

Van de schapen had zij wol. Die wol waschte en kamde ze. Zoo verkreeg zij vele wollen vezels, maar die vezeltjes waren fijn en kort. Zij stak een dot wolvezels op een stok, trok er wat uit en bond die rond een ander stokje, waaraan langs onder een steentje was. Met het steentje deed zij dit stokje draaien, de vezels gingen mee en draaiden vast in elkaar. Zij trok opnieuw vezels uit de dot en die draaiden dan weer aan de eerste — rond het kleine stokje — vast. Zoo maakte zij een langen draad. Draad maken noemen wij nu *spinnen.*

Zij spon ook draden uit vezels van vlas. Dat vlas verbouwde ze op een plekje land, juist zooals het koren. Om

uit dit vlas vezeltjes draad te krijgen moet men heel wat met het vlas doen. Moest ik 't u zeggen, ge zoudt het toch niet goed begrijpen ; later, als ge grooter zult zijn, zult ge dat wel leeren. Maja wist dit al. Weerom weet ik niet of zij het zelf gevonden heeft, of dat andere buren het haar hebben wijsgemaakt... Wel weet ik dat zij vele, vele dagen achtereen moest spinnen om genoeg draad te hebben om een klein kleedingstuk te maken.

53. VAN VLECHTEN KWAM WEVEN.

Eerst vlocht ze met den draad zooals zij deed met reepels boombast. (Denk aan den gekromden tak). In plaats van een mat, verkreeg ze een stukje stof.

Later — haar moeder was sindsdien gestorven — stak zij twee palen in den grond en legde er een paal boven op. Aan deze paal hingen draadjes. Daar stak zij een lang dun rietje tusschendoor : de even draden vóór (2e, 4e, 6e...) de oneven draden achter (1e, 3e, 5e...). Langs het rietje spande ze nu een draad van den eenen paal naar den anderen ; die draad kroop dus ook vóór 1, achter 2, vóór 3, achter 4, enz. Om de tweede draad er door te krijgen moest het rietje er weer anders tusschen, nu oneven draden vóór (1e, 3e, 5e...) en even draden achter (2e, 4e, 6e).

Duizenden keeren moest zij het rietje en den draad er tusschen schuiven om een stuk stof te verkrijgen. Zij had er nog meer tijd toe noodig dan om den draad te spinnen ! Welk geduld moest Maja gehad hebben !

Later verbeterde zij het tuig. Onderaan de even draadjes hing een stok, en aan de oneven draadjes steentjes. Met den stok vóór en daarna achter de steentjes te trekken, kwamen dan altijd de even draadjes ook vóór en dan weer

achter. Zoo kon ze al heel wat vlugger werken. Stof maken van draden, noemen wij *weven*, en het tuig daarvoor *weefgetouw*.

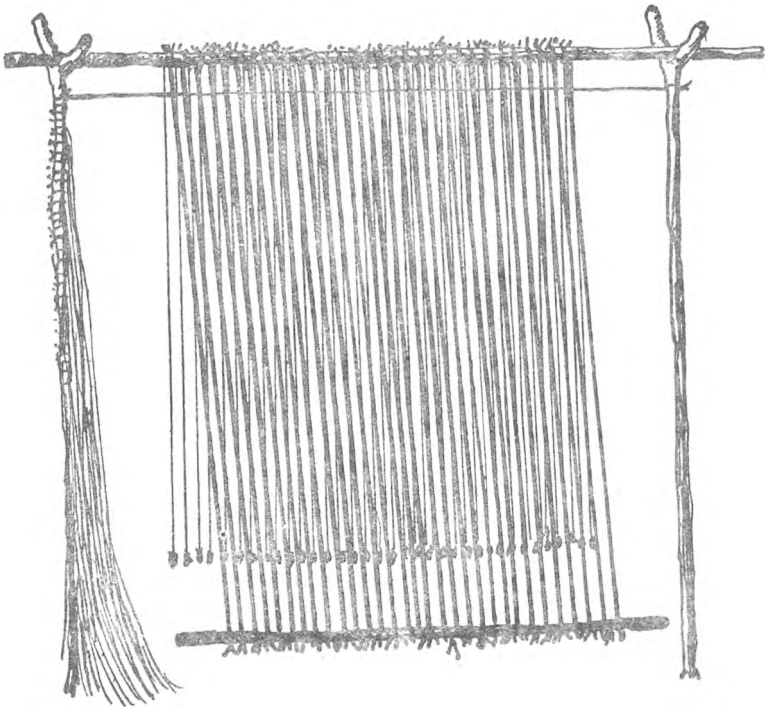

Maja zorgde dat vader en broer en zijzelf kleeren hadden van wol of linnen. Denk maar niet aan onze kleeren. Het waren ruw-geweven stukken, die ze aan elkaar naaide.

Ook moet ik nog zeggen dat ze draden van vlas rond elkaar draaide, alzoo touwen maakte en daarmee netten kon vlechten.

54. HET VOERTUIG.

Jagers, die verder zuidwaarts leefden en 's zomers tot aan 't meer kwamen om wat te ruilen, hadden een voertuig vervaardigd en er een paar ossen voorgespannen. Daarmee konden ze wel een eindje ver geraken. Doch, kwamen ze tusschen dicht struikgewas, dan bleef het tuig vastzitten. Bolde het over een berghelling, dan kantelde het soms om.

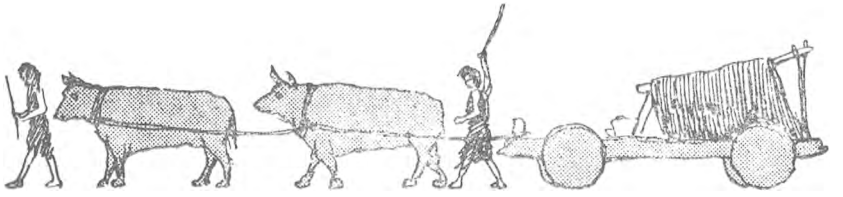

't Was geheel met paaltjes en ijzeren spijkers ineengezet. Wielen en as waren uit één stuk. Een kleine bots kon het gansche gespan uiteen doen vallen !

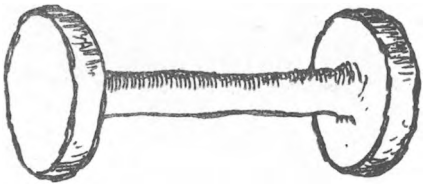

Daar er natuurlijk geen aangelegde wegen bestonden, moesten de voerlieden de ossen leiden en een natuurlijken weg zoeken, nu eens over land tusschen twee bosschen, dan weer langs een riviertje tusschen twee bergen. De voerman of de voerlieden moesten altijd naast de ossen loopen. Maar het had dit voordeel dat al het materiaal,

't welk ze vroeger moesten dragen, nu op den wagen lag. Men kon daarbij langer onderweg blijven en gemakkelijker overnachten.

Eens waren er twee mannen met een lading ijzeren voorwerpen, vlas-zaad en gouden oorringen tot bij de bergen rond het meer genaderd. Daar bemerkten ze plots een zwarte opstijgende rook in de verte. Ze joegen de ossen schreeuwend vooruit, zoodat de wagen bijna uiteen rammelde. Toen ze bij 't water kwamen, zagen ze de paalwoningen branden! De menschen vluchtten op vlotten en in booten naar kant. Het vuur verslond

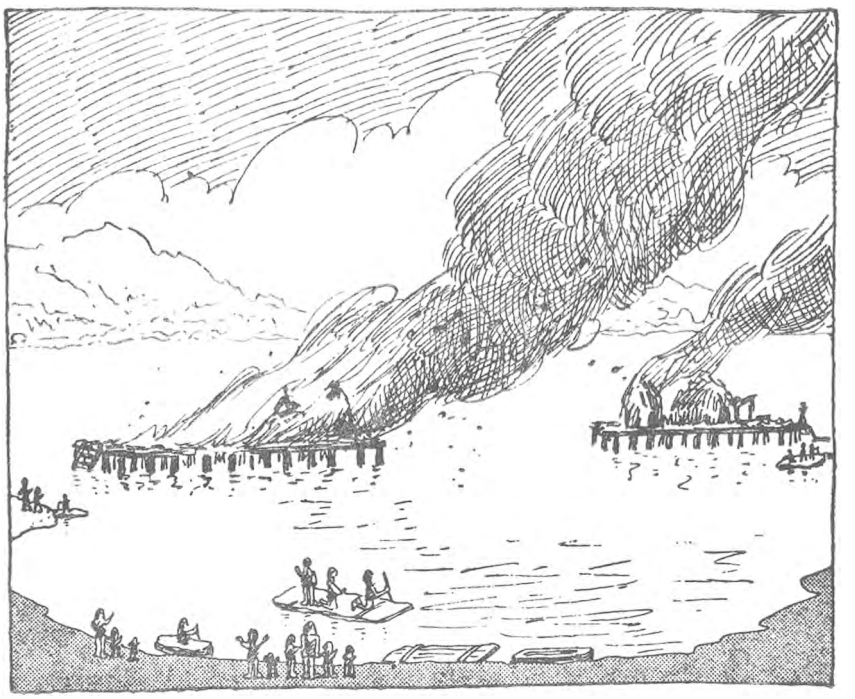

spoedig alles : palen, hutten, weefsels, huiden, potten, tuigen en dieren ! Vuur zelf bleef er niet over, want de laatste vlam verdween met het laatste brandend houtje dat in 't water viel.

De voerlieden deelden hun eten en hun huiden met de vluchtelingen. Er werd onder boomen en in toegedekte putten geslapen. Voor een tijdje leefden ze weer zooals de vroegere holen-mensch. Sommige families maakten zich gereed om een nieuwe paalwoning te bouwen ; andere verkozen op 't land een hut op te trekken. De voerlieden hielpen zooveel ze konden, gingen over en weer naar hun streek en brachten tuigen en wapens aan.

55. WAT IK VERTEL, HEEFT DE AARDBODEM VERTELD !

Hier eindigt het verhaal van de paalbewoners. Want wat er later gebeurde rond het meer, weet ik zoo juist niet. Bleven ze nog lang in paalwoningen leven, of trokken ze terug het land in? Ik kan het niet zeggen.

Ik heb verteld van de eerste menschen, ronddolend in donkere wouden, dan van de holbewoners, dan van de jagersmannen en nu van de paalbewoners. Maar van allen heb ik maar juist dat verteld, wat wij — de menschen van nu — erover weten. We weten dus niet alles. Ge zult ras begrijpen hoe dat komt.

Ruwe steenen, welke de eerste menschen gebruikten, bleven in den grond bewaard — en wij hebben op sommige plaatsen van die steenen teruggevonden. In enkele rotsholen heeft men de afbeeldingen van dieren ontdekt, die de holbewoners vroeger in den steen gegrift hebben ! Weer op andere plaatsen vond men beenen harpoenen en

gepolijste steenen tuigen, die de jagersmannen er lieten. Op den bodem van meren in de bergstreken vond men aarden kruiken, stukken weefsel, bronzen en ijzeren voorwerpen, ten tijde der paalbewoners in gebruik.

Bekijk eventjes het onderstaand plaatje en het zal u duidelijk worden dat veel van wat de vroegere mensch gebruikte, in den aardbodem moet verloren gegaan zijn en dat er dus veel ontbreekt om alles te kunnen vertellen.

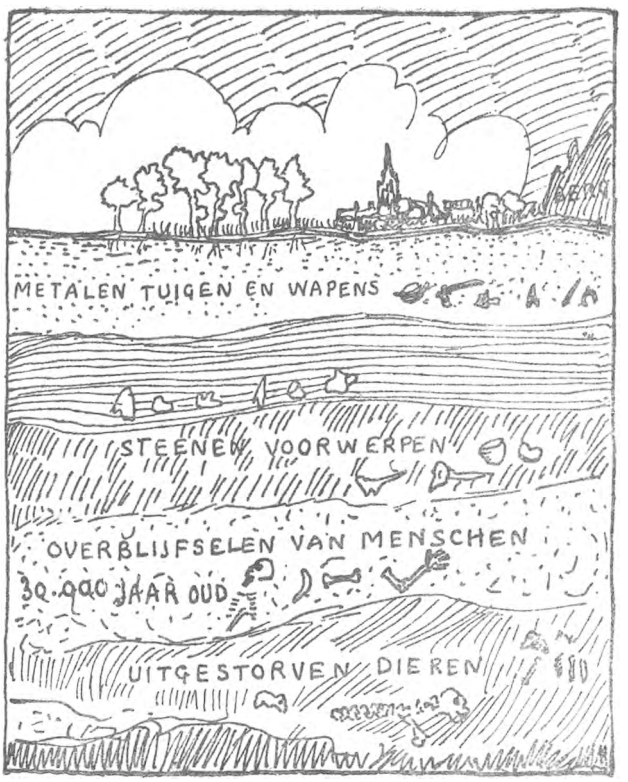

56. VAN TEEKENEN KWAM SCHRIJVEN.

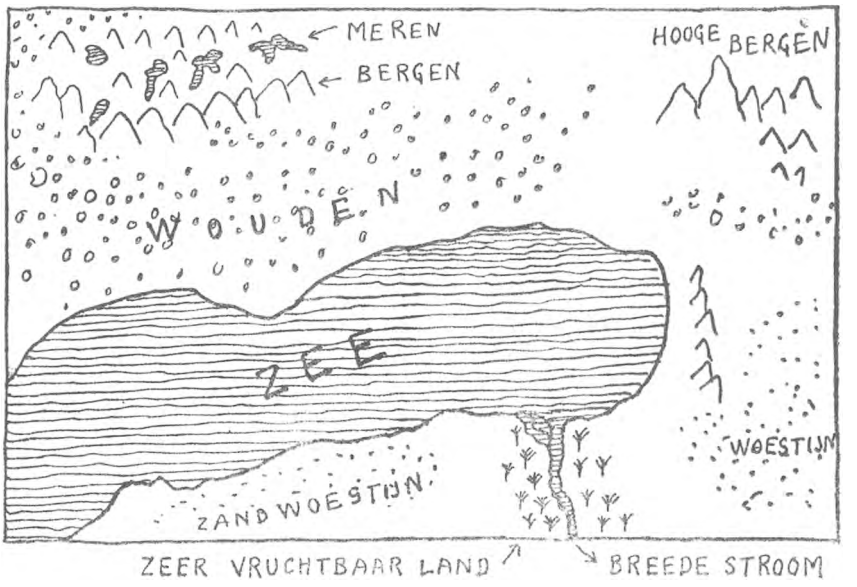

Alvorens nog wat te vertellen, moet ik u eerst een kaartje leeren lezen.

Bovenaan, zult ge ras vinden waar de jagers en de paalbewoners leefden. Meer zuidwaarts vindt ge *zee*; nog verder zuidwaarts een breeden stroom te midden van zeer vruchtbaar land. Hier leefden óók menschen!

Zij konden gemakkelijk in hun levensbehoeften voorzien, want het was er warm, er waren weinig roofdieren en het land was zóó vruchtbaar, dat ze zonder moeite rijke oogsten van vruchten en graankorrels verkregen. Dat maakte dat ze heel wat meer en beters konden uitvinden dan de arme stakkerds, die ginder in 't Noorden immer tegen beer en koude te kampen hadden.

Vele lieden woonden ook daar in hutten, maar sommige, die veel land bezaten, leefden in schoone huizen van steen. De hoofdmannen deden zelfs paleizen bouwen ! Het was in een dezer paleizen dat *A. me. no. fis* leefde. Hij was de zoon van een hoofdman !

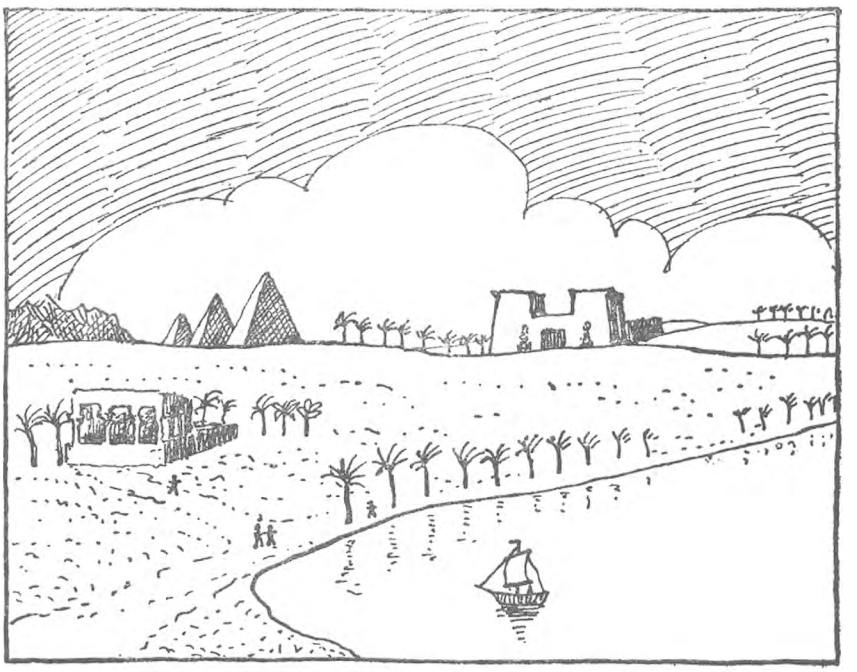

IN HET LAND VAN AMENOFIS

Amenofis moest niet werken op 't land, niet visschen op 't water, geen tuigen maken... Dat alles deden anderen voor hem. Toch was hij niet lui, want den ganschen dag teekende hij... Hij teekende de zon, de maan, het water, een boot, een vogeltje, een dier, een pot, een ventje. Hij

beproefde eens een vertelsel in beeld om te zetten :

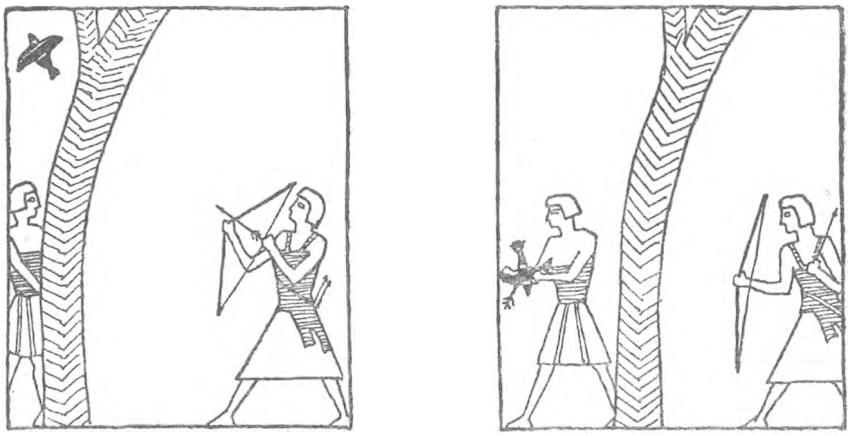

Doch later vond Amenofis dat het veel te lang duurde om op die manier wat voor te stellen. Hij maakte toen kleine teekeningetjes en plaatste ze zorgvuldig nevens een. Zoo kwam hij er toe, met wat wij letters noemen, te schrijven.

Hoe het eigenlijk in den haak zat, is moeilijk te zeggen. Zeker is het, dat Amenofis de teekeningetjes zóó vereenvoudigde, dat de meeste nog maar op rechte en kromme streepkens of rondekens geleken. Ziehier een voorbeeld :

Moest ik u zeggen wat Amenofis zei, als hij zulks in woorden vertelde, ge zoudt het niet verstaan, want hij sprak in zijn taal, die heel anders was dan de onze.

Maar ik zal eens wat voorstellen met beelden en woorden van nù, dat er op gelijkt !

Als ge achtereenvolgens de teekeningen bekijkt, zult ge zeggen : een, pijl, stuk, kom, bij, boot. Dat is geen vertelsel van een kom of van een boot ; het wil zeggen : er is een pijl stuk ; kom rap bij de boot.

Ziehier hetzelfde vereenvoudigd :

Vindt ge niet dat het bijna op letters gelijkt?

. . . . . .

Zoo is het dat, in het land van Amenofis, de menschen leerden schrijven en lezen. Zij schreven op blaren van een plant, papyrus genaamd. Vandaar ons woord papier.

Naburige volkeren namen het teekenschrift over, veranderden er wat aan, maakten het nog eenvoudiger, en stilaan, door de lange eeuwen heen, kwam het tot ons in den vorm van a, b, c, d, e,... enz.

Als ge de letters op uw papier schrijft, maakt ge dan precies ook geen kleine teekeningetjes?

INHOUD.

	Blz.
1. Nu en vroeger	3
2. De eerste Mensch	5
3. Vrees	5
4. In de Boomen	6
5. Groote wilde Dieren	7
6. Het eerste Wapen	9
7. Eten en Drinken	10
8. De eerste Kleeding	10
9. De Boschbrand	12
10. Het Vuur	17
11. Het Vuur verjaagd Sabeltand	15
12. Het Begin van het Steenen Tijdperk	17
13. De Oer-ossen komen	21
14. Mammoets en Neushoorndieren	20
15. Het Hol in de Rots en de groote Holenbeer	21
16. Duizend Jaar later	23
17. Het Vuur gaat uit	25
18. Sneeuw	25
19. Op zoek naar Vuur	27
20. De Vuursteen	29
21. De Hertenjacht	29
22. Vleesch braden	31
23. Nieuwe Werktuigen en Wapens	32
24. Waar Jen begraven werd.	35
25. Boog en Pijl!	36
25'. Wat Dwer in zijn streek geleerd had	36
25''. Hoe Dwer in het Hol kwam	37
26. Vrouwen-werk	37
27. De Jacht op den Mammoet.	39
28. Dwer teekent	45
29. Een Hut	44
30. De Dooi	47
31. Zij aanbidden de [illegible]n	48
32. Potten bakken	49
33. Het Vlot	50
34. Wilde Geiten	53
35. De Graankorrels	54
36. De nieuwe Hut	55
37. De Ziekte	58
38. Dwer ontsnapt!	59
39. De Wolven	60
40. Wilde Paarden	61
41. Vlechten	65
42. Hoe Jaro leerde visschen.	66
43. De Nederzetting aan het Water	69
44. Brons	71
45. Paalwoningen	73
46. Van een ander wild Dier.	75
47. Een Dag bij de Paalbewoners	76
48. De Jagers werden Landbouwers	78
49. Eigendom	80
50. De Boot	81
51. Versiering	83
52. Van Wol en Vlas	85
53. Van vlechten kwam weven.	86
54. Het Voertuig	88
55. Wat ik vertel, heeft de Aardbodem verteld!	90
56. Van teekenen kwam schrijven	92